NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIX. ÉVFOLYAM. 1898. OKTÓBER. VI. FÜZET.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ.*

Évszázadok viharain át, az emberszívre toluló bánat ezer tornyosuló hulláma között miért állott a magasságnak, tiszta fénynek, szilárdságnak pharosa gyanánt mindig a hit szava?

Mert magasságát az örvénylő mélység, fényét a rémletes homály, szilárdságát a fenyegető ingadozás állította tisztán az emberi lélek elé.

Fordulhat-e földi vígasztól megfosztott lelkünk a hit felé, a fájdalomnak lesujtóbb perczében, mint most, a mikor Magyarország őrangyalának szentelt olajágat tartó keze hanyatlott le a halál érintésétől; mikor a sorsunk fölött őrködő szem zárult be örökre, s mikor az irántunk annyi szeretetet érző szív van átverve gyilkos tőrdöféssel?

Hitnek szava, lelket fölemelő, kétségbeesést, lázongó vádat, káromlást csöndesítő szózat, hatolj le hozzánk a bánatnak éjszakáján át s mint évszázadokon át tetted, emeld föl a porig sujtott sziveket azon erővel, miből ezren merítettek vígaszt, mikor a földi vigasztalás forrása mind elapadt már!

A nagy, az óriási dolgoknak egymás között fönnálló rejtelmes, de örök harmóniája nyilatkozik meg abban, hogy a hithez való fordulás soha sem tör ki a lélekből oly elemi erővel, mint mikor maguk az események is, — legyenek azok bár szerencsések vagy gyászosak, — szertelen nagyságuknál fogva, szintén fölötte állnak az emberi tudással fölfogható méreteknek.

A tudásnak annál jobban háttérbe kell vonulnia a hit ereje

* A Mária-Dorothea-Egyesület tanítónői szakosztályának októberi ülésén tartott előadás.

előtt, mennél több az eseményekben a csodásnak az az eleme, mely a maga sejtelmes homályával az emberi lelket mindig erősebben ragadja és mélyebben rendíti meg, mint a tudáshoz szóló, világosan átlátható esemény.

Vagy azt, a mi az emberi lélek legigazabb megnyilatkozása; azt, a miben az ember képzelete, jóban vetett bizalma, gonosztól való ösztöni borzadása s egy szóval, egész kedélye tükröződik, nem ott kell-e keresnünk a hit termékeny földjén; ott, a honnan a *tündérmesék* csengő-bongó kék harangvirága, a *hősmondák* véráztatta borostyán lombja s a *legendák* fehér liliombokra hajtott ki?

Tündérmese, hősrege, legenda! Minden, a mi bájos, minden, a mi hatalmas, minden, a mi magasztos bennetek, az ott van abban az egy életben, mely pedig nem is a költészetben, de a történelem lapjain fog élni.

Tündérmese, régi! A te dalod hangja csendül meg e névben, mit az aczél tükrü starembergi tónak partján élő nemzet szeretettel mondott, büszkeséggel látva, hogy e földön termett a legékesebbik hajnalarczú rózsa: Wittelsbach Erzsébet!

Mesevilág királylánya! Születésed perczén csodára teremtve! Hát nem a tündérmesék hatalma-e az, mi neked volt adva, hogy a te jelenlétedtől mindenütt virág fakadjon; mindenütt, még a magas és néha hideg légkörű hegyormon is; a magasságban is, hol pedig a koronák gyémántjainak sokszor hideg jégvilága ragyog; — hogy ott is kisarjadjon a szerelem égő, piros rózsaszála.

Ennek a rózsának viruló fűzére volt a homlokodnak első koronája; szerelemből adták, szerelemmel hordtad. Hol a mesék édes, derítő varázsa, hogy ha ebben nincsen? A te ifjú élted piros hajnalának tündéri dalában?

Azon az országon végig, hol a tündérmesék királylánya élt, harsogva zúg végig a nagy Duna árja.

Mikor ez a folyam onnan, a szabad, békés földről eljutott egy messze, idegen országba, hol habjait vér festette be, hol sima tükréről égő városok üszkei sötétlettek vissza; s a hol az árja fölött lebegő visszhang ágyuk bömbölését hordta szárnyán — akkor ez a folyó lassú mormolással azt a tündérmesebeli boldog fordulatot

suttogta el az országnak, hogy ott, a honnan jön, egy nép lakik s e nép zászlaja azt a szint viseli, melyet az ő habjaiban tükröződő derült ég és a bárányfelhők viselnek; vagy a partok ködbe kéklő hegyei s a csúcsokon pihenő tiszta hó.

S elsuttogta a nagy Duna, hogy az ő hullámain, onnan a messze nyugatról érkezik majd meg az, ki tiszta és hű, mint a népe zászlaján levő szinek jelentése.

És eljött. Eljött egy idegen országba, a melynek zászlaját két világtáj orkánja akarta kicsavarni a védő bástya faláról. Két orkán, két ellenség dühének lángoló lehellete; nyugat és kelet viharja. Itt csitul el a tündérmese hangja a hősmonda riadó szava előtt.

Történet volt ez? Nem! Hősmondákat dalló kobzosoknak ajka regél csak hasonlót. Hogy legyen egy ország, a melynek népe előbb bátran küzdve, majd nagylelkűséggel, tiszta becsülettel hont szerzett magának, s hogy ezt a népet soha senki rokonnak, testvérnek el nem ismerte, de a melytől az évszázados nyugalom és megszilárdulás békéjét élvező nyugat mindig elfogadta azt, hogy a támadó keleti nyers erő ellen ez a nemzet vonjon kardot és védelmezze lovagi bátorsággal Európa kulturáját; — hogy legyen egy ország, melyet mindezek után, mikor egyszer fölötte is megnehezült az idők viharos járása, gyáván elhagyjon mindenki.

Hogy elhagyjon gyáván? Nem! Hogy megtámadja gyáván! Micsoda küzdelem volt ez! telve szilaj erővel, sejtelemmel, istenitéletes végzetszerűséggel. Csoda-e, ha ezren voltak, a kik soha meg nem értették. Az idegenek közül a legihletettebb lantos, a «dalok könyvé»-nek dalnoka lehetett csak az, kinek ajkára a mi hazánk eseményei ezt a szót adták:

Nevét ha hallom a magyarnak,
Érzések tengerárja hány,
Szivembe trombiták rivalnak.
És fölcsendül a régi dal,
Föléled hős mondák varázsa,
Kemény, szilaj, vad hangival
A Niebelungok pusztulása!

És százszor csodás összefüggés gyanánt, ime az, ki ezt a dalnokot kedveltjévé választotta, az megértette ezt a csoda küzdelmet, a mely tisztább, fenségesebb a történelem minden más küzdelménél, mert együtt van benne a termofilaeieknek tiszta önfeláldozása, a niebelungok varázsos nagysága s a félhold hőseinek szent fanatizmusa.

A küzdelem utáni néhány évtized elég volt a jellemek fölismerésére. Porig alázottakat bántalmazni, erre a lélek legalacsonyabb szava indít: a gyávaság; — porig alázottakat fölemelni: erre a lélek legmagasztosabb sugallata késztet: az irgalom. De ezt az irgalmat is csak attól lehetett várni, a ki először is vele érez a néppel, másodszor, a ki átérti a lefolyt eseményeket, harmadszor, a ki közel van a lesujtottakhoz.

Óriási három föltétel! Egy is sokat kiván közülök, hát még mindhárom együtt.

Együtt érezni velünk: *idegen nemzet sarjának* volt legnehezebb; átérteni a politikai eseményeket, legnehezebb a *nőnek*, közel lenni a lesujtottakhoz pedig legnehezebb annak, *a ki koronát visel.*

És ime, itt fordul regére a történelem. Ki volt az, a ki a lélek e hármas csodáját végbe vitte? Kicsoda? Idegen nemzet sarja volt; nő volt; koronás fő; Magyarország patronája, Erzsébet királyné.

Hol a hősmondák nagysága, ha nem ebben a korban? Magyarok Istene, mennydörgő Hadur, te, a ki az élet-halál pillanatában kétszer oszlattad el fölöttünk a sötétséget; az isten kardjának kék lobbanásával s a Csaba nyilának csillanó fényével; harmadszor akkor derítetted föl a mi éjszakánkat, mikor őt adtad nekünk.

Csillagokból volt a te második koronád, Magyarország patronája, — a mi vezércsillagainkból.

A harczok forrongásának csillapulta után, ott emelkedik fenségesen egyszerű, komoly nagyságban a csillogást nem ismerő, de sem hajolni, sem törni nem képes gránitszikla, az alkotmányos Magyarország erős épületének talpköve, sarokbástyája: Deák Ferencz. — Aranyban dús országnak, kincsekben bővelkedő koro-

nának nem volt az a hatalma, hogy neki jutalmat, ékességet tudjon adni. Csak egy drága gyöngyöt nem utasíthatott vissza, a királyasszony könnyjét. S hogy ez volt az éke, egyetlen jutalma; egykép ékesíti mindkettő emlékét; azét is, ki nyerte, azét is, ki adta. Az, a ki az államférfiban a nemzetet így tudta érteni, ilyen közel hogy lehetett volna hozzánk máskép, ha nem ismerte volna meg azt, a mi a nemzet szivének dobbanása, életerének lüktetése: a magyar nyelvet. Megtanulni a mi nyelvünket, megtanulni neki, megtanulni ott és megtanulni akkor, ez nem egy munkának elvégzése, apró nehézségek leküzdése volt, hanem egy régi, elévült gátnak ledöntése, egy új korszak megnyitása, egy új világ megteremtése. Megszerette azt a nyelvet, mely nem volt talán oly hajlékony, mint a széltől jobbra-balra ingatott nád, de a mely kemény, erőben dús, mint a viharállta cserfa; — azt a nyelvet, mely nem volt talán szavakban oly gazdag, mint a többiek, mert hiszen ennek a nyelvnek minden szava erős eskütétellel ér föl, ha magyar szív adta az ajkra, becsületszó gyanánt.

És megszerette egy nemzet hévteljes lelkületének színaranyá tisztult kifejezését, lantosainak dalában, regélőinek irásaiban. Azt a költészetet, melyről sokan csak azt akarták tudni s azt is csak vád gyanánt, hogy ebben van a szabadság vágyának lánczokat leverő himnusza:

A magyarok istenére esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

De azt elrejtették, hogy ott van e nemzet dalai között, szent igéret gyanánt az is: A legelső magyar ember a király!

S a rejtegetésnek, mesterséges eltávolításnak ezerrétű leplén át is meglátta a nemzet szivének, szellemi életének kincseit; azt mutatva meg ezzel, hogy a ki legmagasabban áll, az láthat legmesszebbre.

Regés adomány volt ez az ő lelkében; fájdalom, hogy mikor a rege a legtisztábbá nemesül és legendává válik, akkor zendül meg benne a szenvedések igéje.

Ezrek fájdalmát viselő, szeretetnek hatalmával csodákat alkotó, szenvedésnek tűrésében fenségessé magasztosult szent asz-

szonyok története, legendáknak könyve, a te lapjaid között is a legdicsőbbek egyike lesz az, melyre az a név van jegyezve, melyet most zokogásba fulva tördel egy ország népe; — ez a név: Erzsébet királyné.

Csodalátó lelkünk megdöbbenéssel érzi, hogyan ismétlődött a mi szent asszonyunk működésében az első szent Erzsébet minden csodatétele! Nem szórja-e fejedelmi hatalmának kincseit mindkettő a szegények, elhagyottak felé a nagy lelkek önmegtagadásának erejével?

Nem váltja-e föl szendeségét bátorsággal mindkettő, hogy az őt környezőknek szava ellenére is fölemelje a sujtottakat?

Nem melengeti-e mindkettő saját szivének melegével azokat, kikre az elhagyottság, az eltévelyedés dermesztő éjszakáján lel reá?

S nem válik-e mindkettő kezének érintése nyomán rózsává, szeretetnek virágává az, a mi más kézben talán szegény adomány lett volna? Oh, hogy a tündérmesék rózsafüzére, a hősmondák csillagkoronája után a legendák töviskoronájának kellett e homlokot érnie!

Azt, a ki ezrek fájdalmát tette magáévá, nem óvta meg a végzet oly szenvedésektől sem, melyben hiába osztoztak a szeretettel, hálával eltelt ezrek szivei, a legkínzóbb tövistől mégis csak az ő szive sajgott.

S volt ereje azt elviselni!

Mint a napkeleti föld csodás fája, az életerejét ért csapás elszenvedése után is csak belsejében, láthatatlanul pusztul, senyved, de virágának kincsét, árnyának enyhét, gyümölcseinek gazdag áldását akkor is hinti, úgy árasztotta a jótéteményt az ő nagy lelke még akkor is, mikor ez a lélek már össze volt zúzva.

Lelkünk nem talál, de szinte nem is keres most még vígaszt a fájdalom ez első bénultságában. Az önzés vádja ébredne lelkünkben önmagunk ellen arra a gondolatra, hogy a vígaszt saját enyhülésünkért keressük, mikor az a szív pedig évek során át nem talált enyhületet; mikor azt a szivet az emésztő kór támadta meg s mikor azt a szivet végre a leggaládabb gonoszság kezétől irányzott döfés verte át.

Nem vígaszt keresünk, inkább annak módját, mi tárná föl a mi hálánk végtelenségét az ő emléke iránt.

A nagy jótetemények közös sorsa a földön a megfizethetetlenség. De a törekvést a meghálálásra mégis meg kell kisérlenünk, ha az még oly gyarló, még oly szegény is.

Minden jó és nagy törekvés csak a példaadásban válik áldásban termékeny jótetté. A hazának, nemzetnek azon szeretetére, mely nem a hősiességben, de a melegségben, gyöngédségben nyilvánul s a béke áldásának lekönyörgésében; a nők e legmagasabb erényére hol kereshetünk példát, szebbet az övénél?

Ezren és ezren, igaz, minden erejüket egyesítve sem hozhatják létre a szeretetnek, békeszerzésnek azt a csodáját, melynek megalkotását a sors csak egy fejedelmi asszony kezére bízhatta, de a jótettnek legdicsőbb sajátsága abban rejlik épen, hogy minden paránya s a reá való legcsekélyebb törekvés is áldást hoz.

Gondoljunk a mesés napkelet csodafájára, melynek regéje csak az imént merült föl lelkünkben: azt a boldogító hatalmat, hogy virágának, árnyának, gyümölcsének fejedelmi osztásával egy környéknek adjon derüt, enyhet, áldást: ezt az ég csak a legmagasabban álló koronás fának adta meg; — de a hozzá képest oly csekély és az oly alant növő virágok legparányibbja is részese annak, ha a föld, a melyen született, nem kopár, hanem áldásban gazdag; — részese ennek az a szerény növény akkor is, ha csak egyetlen virágot nyit is szülőföldje gazdagítására.

A jótett csodáira az elköltözöttet a szeretet indította; a szeretet, melyet a biblia a halálnál is erősebbnek nevez.

És erősebb a szeretet a halálnál és feltöri annak zárát.

Hisszük erős hittel a szeretet hatalmának regéjét, mely szerint az örködő szeretet a halálból is visszatekint az itthagyottakra.

Magyarok Istene, ki áldást árasztó hatalmaddal adtad őt nekünk, vígasztald meg a mi bánatunk sötét éjjelét annak az egy reménynek sugarával, hogyha a mi védasszonyunk örködő szeretete a te eged legtisztább magasából visszatekint reánk, látja onnan, hogy az ő szeretetének csodatette áldásra változott.

Budapest. *Győry Ilona.*

NEVELÉS ÉS ÁTÖRÖKLÉS.

(De Gerando Attila életrajzával.)

Az emberről szóló modern tudományok fiziologia, psziçhologia és pedagogia az egyed fejlődésére ható tényezők között a testi és lelki átöröklést tartják legfontosabbnak. Mióta a fejlődéstani elméletek nagy megalkotói (Lamarck, Darwin, Spencer) felhivták e kérdésre a filozófia figyelmét, alig volt pedagogiai iró, ki mellette vagy ellene állást ne foglalt volna. A legujabb időben a tagadók száma erősen megapadt s mióta Ribotnak* a kitünő franczia filozófusnak idevonatkozó érdekes tanulmánya magyar nyelven megjelent, az átöröklés tana a magyar pedagogiai irodalomban is a szó teljes értelmében népszerű lett, s a nevelés mindenhatóságába vetett hitet erősen megingatta.

Nekünk, a pedagogia gyakorlati mívelőinek azonban, hogy munkánk sikerére nézve el ne csüggedjünk, az átöröklést tanusító kétségtelen tényekkel szemben is meg kell őriznünk e hitből valamit. Nem szabad hinnünk többé, hogy a nevelés mindent megtehet; de szilárdan kell vallanunk, hogy a nevelés az öröklött tulajdonságokat megszilárdíthatja, magasabb fokra fejlesztheti és tökéletesítheti; s hogy hatalmában áll az ily tulajdonságokat fejlődésükben hátráltatni s esetleg megakadályozni.

Ez a hit élvén lelkemben, szemem önkénytelenül is megakad az olyan egyének alakjain, kiknek az átöröklés által is kiváló természeti és szellemi tulajdonait a nevelés szemmel láthatólag k ed-

* «A lelki átöröklés». Irta Ribot Th. Fordította Holló István. Kia dja a M. T. Akadémia.

vezően befolyásolta; és ha kiváló egyéni tulajdonságok ötlenek szemembe, azonnal kutatni kezdem, mit köszön az illető a nevelésnek és mit öröklött, veleszületett képességeinek. Meggyőződésem, hogy csupán e két tényező kellő érvényesülése mellett fejlődik összhangzatos lelki élet, az emberi fejlettség magaslatán álló befejezett jellem.

Kitünő tanulságot szolgáltat erre csaknem valamennyi jelesünk fejlődése; s ezt a tanulságot látom kifejezve a kiváló földrajzi írónak, De Gerando Attilának életében is. De Gerando Attilát egy év előtt bekövetkezett halála alkalmából hazai lapjaink általában igen meleghangú megemlékezésre méltatták; különösen a «Vasárnapi Ujság» közölt róla érdekes, szép czikket.* A róla irt megemlékezések közül azonban leginkább szivemhez szólott, a mit róla Elisée Reclus írt.** «Hősök gyermeke volt» — írja Reclus. — Atyja, De Gerando Ágoston, ki a nagy franczia filozofus családjából származott, ritka szépségű és páratlan kedvességű férfi volt, éles és tiszta itélettel bírt s minden nagy eszmeért szenvedélyesen rajongott. Anyja a magyar Teleki-család ivadéka, mely családnak mindig ambiciója volt jót tenni és mely ősei történetét hódító Attiláig vezetve vissza, a vitézségnek és lelki nemességnek ragyogó példáira mutathatott. Ez ősi erények mint odaadás és önfeláldozás nyilatkoztak meg Gerandonéban.

De Gerando Ágostnét szül. gr. Teleki Emmát jól ismerik folyóiratunk olvasói;*** unoka-húga volt ő gr. Brunsvick Teréznek és nővére Teleki Blankának, kiknek neve mintegy kezesség arra nézve, hogy azokat a szellemi kincseket, melyeket az ősök öröksége juttatott De Gerando Attilának a családi nevelés kellő mértékben fejlesztette és értékesítette. S valóban Gerando Attila őseire méltó kitünő egyéniséggé fejlődött. Reclus, ki saját állitása szerint jól ismerte s ki vele együtt lelkesedett korunk legszebb eszméiért így jellemzi őt: «Attila oly ember volt, ki puszta meg-

* L. 1897. október 31.

** «Revue de Geografie.» 1898. jan.

*** Lásd: De Gerando Ágostné. a «Nemzeti Nőnevelés» 1894. évi januári füzetében.

jelenésével nemesítőleg hatott környezetére. Ezt láttam többek közt, midőn együtt utaztunk a Kárpátokban és Kisázsiában. Elbűvölve előkelő megjelenésétől, szeretetreméltóságától és nyájasságától, mindenki kivel találkoztunk: török, görög, szerb, román vagy cserkesz, kivétel nélkül, még a legvadabb is, jósággal és ragaszkodással közeledett felénk s barátságos érzelmeit csaknem ránk erőszakolta.»

Ennek a rendkivül szeretetreméltó és kitünő jellemű férfinek rendkívül érdekesek voltak neveltetésének körülményei is; s annál inkább méltók a tanulmányozásra, mivel nemcsak a végzet hatalma, hanem a magyar nők gyöngyének, Teleki Emmának s közvetve a Teleki-nemzetségnek tanulságos nevelési elvei nyilatkoznak meg bennük.

De Gerando Attila 1846. decz. 10-én született Budapesten s második gyermeke volt a Gerando-párnak, kiknek elsőszülött gyermekük Antonina — jelenleg a kolozsvári állami felsőbb-leányiskola igazgatója — el nem évülhető érdemeket szerzett hazánk nőnevelésügyének munkálásával. Gerandoék végtelen szeretettel övezték gyermekeiket, de spártai elveikhez híven, a szó legteljesebb értelmében el nem kényeztették őket.

Szeretetük, ellentétben a főuri körökben akkor és most is otthonos nevelési eljárással, abban nyilatkozott, hogy gyermekeiket mindig szemük előtt tartották, maguk gondozták, maguk nevelték. Érdekes bizonyságot szolgáltat erre az, hogy midőn De Gerando 1848 tavaszán Magyarország és Erdély nagy részére kiterjedő tanulmányutat tett, nemcsak nejét, hanem kis gyermekeit is magával vitte. Kocsin utaztak; a másfél-éves Attila kis fateknőben feküdt a kocsi párnáin, Antonina játszván vele, segitett anyjának a kicsinyt gondozni. Nem okoztak semmi alkalmatlanságot, mert nem voltak elkényeztetve, s mert anyjuknak a velük való foglalkozás nem teher volt, hanem gyönyörűség.

Ezen ideális szép családélet boldogságát csakhamar mély családi és nemzeti gyász váltotta fel. 1848 tavaszán meghalt Teleki Imre, De Gerandoné atyja, s maga De Gerando résztvevén a szabadságharczban, halálos betegen feküdt Drezdában. De Geran-

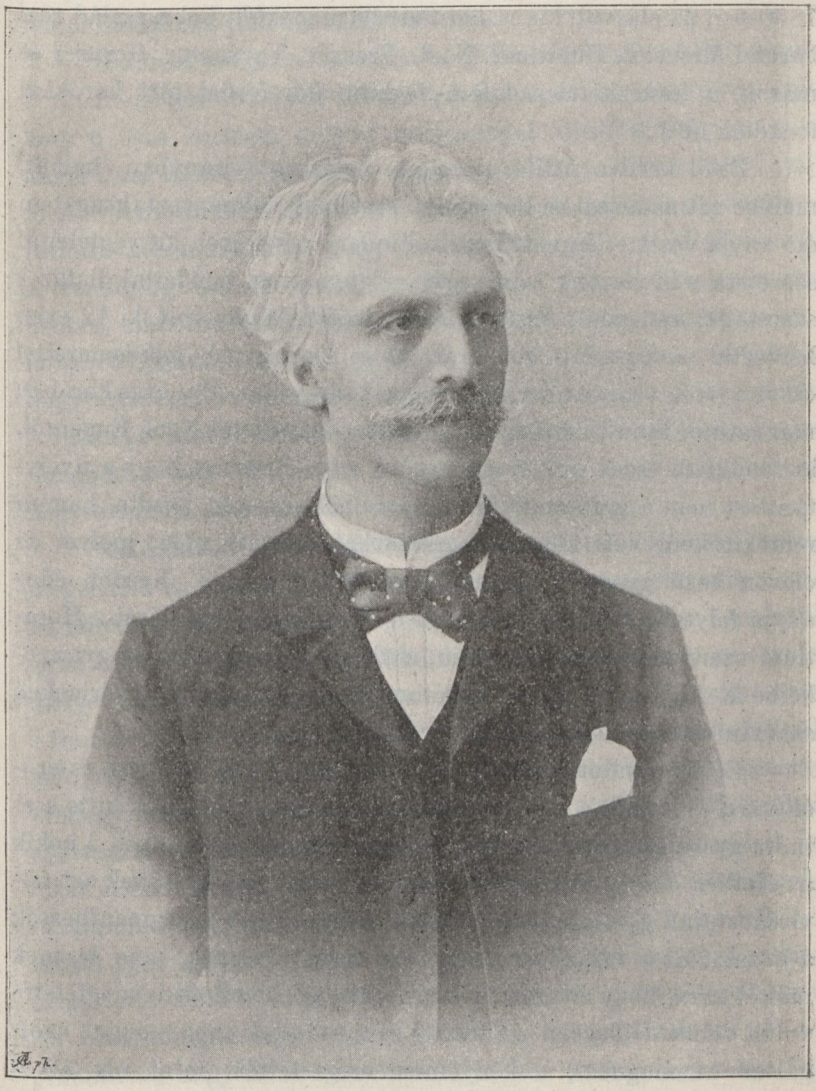

DE GERANDO ATTILA.

doné atyja ravatalától álútlevéllel sietett gyermekeivel férjéhez, csak arra érkezve jókor, hogy imádott férje szemét befoghassa. 1850-ben az elárvult kis család Párisba menekült, hol a család régi barátai Michelet, Dumesnil, Noel, Preault, Vavasseur, Geruzer és mások, a franczia társadalom legkitünőbb férfiai tárt karokkal fogadták őket.*

Ettől kezdve Attila nevelése határozott irányban haladt, melybe azt az anyai és honleányi érzelmek felmagasztaltságában élő anyja vezette. Együtt tanult mindent nővérével, kit végtelenül szeretett, s ki viszont rajta egész életén át az imádattal határos szeretettel csüggödt. Első oktatója Irányi Dániel volt, ki 12 éven keresztül naponkint két órán át a legnagyobb lelkiismerettel oktatta (még vasárnapon is) a magyar tárgyakra. Hat éves korában már latinul tanult atyjának egy kedves barátjától Noel Eugentől, ki rendkívül eszes ember és nagy író volt. Érdekes, hogy a nyelvtanítást nem a grammatikán, a nyelv bölcsészetén kezdte, hanem remekírókból vett könnyű szakaszokat tanított neki, melyet az eleven eszű gyermek lelkesedéssel tett magáévá. Később édes anyja folytatta vele és nővérével a latin nyelv tanulását s Horátiust szenvedélyesen szeretvén, átültette e szenvedélyét gyermekeibe is. Alig egy év alatt Horátius 12 ódáját tudták a gyermekek szavalni és öntudatosan le is fordítani.

Ép ily gondot fordított De Gerandoné a test edzésére és erősítésére, valamint a szív és jellem képzésére is. Maga is hitte s el tudta gyermekeivel is hitetni, hogy a hazának neveli őket, s nekik az életben *dolgozniok kell a hazáért*, hogy segíthessenek azt felvirágoztatni, gyermeki kifejezéssel, hogy egykor «megmenthessék a hazát». Ez a varázs szó, hogy «ha roszat tesznek, nem lesznek méltók arra, hogy megmentsék a hazát», a lehetetlent is megtétette volna velük. Hidegben keltek fel és mosdottak meg, maguk szolgálták ki magukat, a kényelmet megvetették, mint oly átkos tényezőt, mely megakadályozza őket, hogy hősök lehessenek, kik egykor a hazát megmenthetik. Gerandoné az öntudatos becsület-

* Lásd: De Gerando Ágostné fentidézett életrajzát.

érzést s a határozott ragaszkodást a jóhoz igyekezett gyermekeiben kifejleszteni, s ez volt a titka annak, hogy magános nő létére tudott fiából határozott jellemű férfit nevelni.

Határozottságának és akaraterejének Gerando Attila már kis korában is számos jelét adta. Érdekes epizódként említik övéi, hogy 6 éves korában milyen szívóssággal küzdött, hogy az édes anyja által rábizott feladatot végrehajtsa. Hugo Viktor «les Châtiments» című tiltott könyvének egy példányát valaki azon kéréssel juttatta Gerandonéhoz, hogy ha elolvasta adja át Micheletnek. A rendőrség dühvel kereste e könyvet s szigorú büntetés várt azokra, kiknél megtalálták. Gerandoné fiára bizta, hogy vigye el a könyvet Michelethez, s a gyermek odaérve, komolyan követelte, hogy ereszszék be az iróhoz, mert négyszemközt akar vele beszélni. A háznépe tréfára akarta venni a dolgot, de a kis fiú addig nem nyugodott, míg kívánságát nem teljesítették s ő a nagy írónak négyszemközt át nem adhatta a veszedelmes titkot.

A különben víg természetű gyermeket igen megkomolyította, megérlelte az a sok fájdalmas érzés, mely a magyar emigráczió tagjainak szivét szorította s melyről a gyermekeknek is sejtelmük volt; az a sok nagy ember, kikkel érintkezett, az a sok nagy eszme, melyet anyja körében magába szívott. Rendkívüli idők voltak azok s rendkívüli emberek környezete gyakorolt a gyermekre rendkívüli befolyást. «Vasárnaponként» — olvastam bizalmas természetű «feljegyzések» lapjain — összegyültek a magyar száműzöttek gyermekei s a kandalóban égő tűz fényénél hazafias, nemzeti dalokat énekeltek. Semmi sem varázsolta lelki szemeik elé nagyobb hatalommal azt az imádott, sóvárgott hazát, mint a nép lelkéből fakadt eme keresetlen igaz művészet, mely egy óra alatt jobban megértette velük a magyar nép igaz szellemét, mint a távol hazáról olvasott akárhány vaskos kötet». A számüzöttek mind oly pillanatban hagyták el a hazájokat, midőn az mintegy maga fölé emelkedett. A kisszerű gondok, az apró önzések eltüntek s egy közös nagy eszme, a hazaszeretet, a szabadság eszméje egyesítette és lelkesítette az egyeseket. A számüzöttek gyermekei tehát rajongással emlegették hazájukat és sóvárogva törekedtek önmaguk

tökéletesítése által az imádott hazára, a hazába való visszatérésre méltóvá lenni.

A Gerando-gyermekekre a nemzeti gyász tudatán kívül még szeretett nagynénjüknek Teleki Blankának börtönben sinylődése is nehezedett; de nem nyomta el őket, ellenkezőleg, mind magasabbra, magasabbra hangolta lelkeiket. A gyermekek mintegy meg akarták érdemelni azt a boldogságot, hogy Teleki Blanka rabságából kiszabadulhasson és szivéhez szoríthassa őket.

Míg így, anyjuk czéltudatos vezetése folytán is, a rendkívüli viszonyok következtében is ellenállhatatlanúl sodortattak a szellemi tökéletesedés felé, az anyagiakban gyakran szükséget szenvedtek. A kormány ugyanis gyakran lefoglaltatta azon pénzküldeményt, melyet Gerandoné Magyarországból várt, s ilyenkor a gyermekek a háznál mindent maguk végeztek; a 9—10 éves Attila egyedül járt bevásárolni s igen jól elvégzett mindent. Ezért mondta Michelet, midőn Gerandoné egyszer fájlalta előtte, hogy gyermekei nélkülözni kénytelenek: «Higyje el asszonyom, nagy jótétemény az életet nyomorral kezdeni.»

Nem csoda ilyen körülmények között, hogy De Gerando Attila tanulói évei a fokról-fokra fejlődés sikerrel és dicsőséggel teljes évei voltak. Tizennégy éves koráig Irányi Dániel vezetése alatt otthon tanulván 1860-ban belépett a St. Denisi-lyczeum utolsó előtti (Francziaországban a II.) osztályának irodalmi szakosztályába. Tanárai közül többen azonnal felismerték benne a kiváló tehetséget és Levasseur — jelenleg a Collége de France hirneves tanára — példányképül állította őt az egész osztály elé s a franczia remekírók olvastatását vele mintáztatta a többiek előtt. Rajztanára felkereste Gerandonét és összetett kezekkel kérte, hogy engedje fiát a festőművészi pályára lépni, mert rendkívüli tehetsége van; mert művésznek született. Gerandoné azonban e kérésre nem hajlott, mert úgy hitte, hogy fia akkor elveszne a hazára nézve s ő mint minden száműzött erősen remélte, hogy a haza felszabadítása mindannyioknak első és legfőbb kötelességük.

Fia művészi érzékének fejlesztésére nézve azonban mindent elkövetett Gerandoné. Még Attila nyilvános iskolábalépése előtt egy

telet töltöttek Münchenben az akkor szabaddá lett s oda internált Teleki Blanka társaságában, ki mindennap elvitte a fogékony gyermeket a ritka szépségű képtárakba s művészi ihlettel magyarázta a műremekeket. Még nagyobb hatással volt Attilára ez irányban az a pár hónap, melyet 16 éves korában az érettségi kitünő sikerrel való letevése után anyjával és nővérével Rómában apai nagyanyja fivérénél Michelangelo Barberinél töltött. Ez a ritka műveltségű és 70 éve daczára páratlan kedvességű nagy művész magyarázta itt nekik naphosszat Róma remekeit, s a művészi érzékkel megáldott ifjú a ragyogó természet közepett megnyitván szivét a szép harmoniájának, lelke egész erejével élvezte s érezte azon hatalmas eszméket, melyek valaha kiváló lényeket lelkesítettek.

Rómából Párisba visszatérve, Attila ismét beiratkozott a liczeum reáltudományi osztályára Párisban; ez időben ugyanis bifurkácziót szenvedtek a középiskolák felső osztályai s Attila tudásvágyától vezéreltetve mindkét szakosztályból megszerezte az érettségit. Szándéka volt a mérnöki pályára lépni, de mert művészi hajlamai az irodalomhoz vonzották mindkét szakon folytatta tanulmányait. Kitünő érettségit tett a reálszakból is, de ez megrongálta egészségét, s üdült tűdőkatharust szerezvén, kénytelen volt családjával több telet délvidéken tölteni. A doktoratusi vizsgálatot megelőző *licence*-re magán-uton készült, azt sikerrel letette, majd megerősödvén ismét előadásokra járt a párisi egyetemen s az *aggregatiora* (tanári vizsgálat) készült.

Ekkor, 20 éves korában, nyilt meg előtte az igéret földe. 1866-ban vált lehetővé, hogy a száműzött család visszatérjen a hazába. Velenczén és Trieszten keresztül a Balaton partjain elhaladva érkeztek Budapestre. A gyermekálmakban képzeletben annyiszor ölelt föld lábai alatt volt végre! A hazafias érzelmeknek mily óriási föllobbanása fogta el lelkét, midőn oly szépnek, oly költőinek talált mindent a hazában, melynek életét szentelni elhatározá. A helyett, hogy kiábrándult volna rajongásából, még mélyebben véső dött a lelkébe a haza valódi, a haza szent szeretete. Magyarországi időzése alatt megnyerte mindazok szivét, kik vele érint-

keztek, mert ekkor már kifejlett eszű, szerény, de öntudatos jellemű s rendkivül szeretetreméltó ifjú volt, kinek áldozatkészsége határt nem ismert. Azért fájó szívvel vettek tőle magyarországi rokonai és ismerősei bucsút, midőn a következő őszön Párisba visszatért, hogy az *aggregatiot* letegye.

Ekkor még csak a doktoratusi vizsgálatot kellett volna letennie; de sorsa egy, sok tehetséggel és művészi hajlamokkal megáldott, de szeszélyes, önző természetű és hideg szívű fiatal leánynyal hozta össze, kivel megszerették egymást, s kit Attila anyjának s a leány családjának ellenzése daczára is nőül vett, legyőzvén állhatatossága által a házassága elé gördülő akadályokat. E házasság természetesen nem volt boldog s mivel az önző fiatal asszony nem volt hajlandó férjét hazájába követni, rövid idő mulva végleges és törvényes elválásra vezetett.

De Gerando Attila 1872-ben telepedett le végkép hazájában, midőn anyjának fivére gr. Teleki Miksa meghalt s ő azt hitte, hogy kötelessége az árván maradt kis gyermekek neveltetésének és vagyonuk kezelésének gondjait magára venni. Egész odaadással szentelte magát e feladatnak s magára csak akkor gondolt, midőn az árvák ügyei rendbe kezdettek jönni. Ekkor folytatta félbeszakadt tanulmányait s a doktoratust Budapesten letette. Itt kezdődött voltaképen irodalmi tevékenysége is. Mindenképen azon volt, hogy szeretett hazáját a külfölddel megismertesse, s e vágyától űzve állandóan írta hazánkról a tudomány szinvonalán álló ismertető czikkeket a Revue de Geografie és más tekintélyes franczia lapok számára, hol azok nagy méltánylásban részesültek s irói hirnevét csakhamar megalapították. Röviddel ezután magyar nyelven is jelentek meg tőle dolgozatok; ekkor irta «Kővár-vidéke 1874-ben» czimű művét, s lefordította Mignet «Franklin életét». Ezeken kívül földrajzi irodalmunk több kitűnő szakszerű müvet köszön neki, melyek különösen az adatok precisitásával tünnek ki. Érdekes, hogy a kitünő művészi érzékkel és tudással biró írót a tökélynek szenvedélyes szeretete arra indította, hogy irói tevékenységében főként az adatgyűjtésre szorítkozzék, mert ott pontosság és szorgalom által a tökéletességnek bizonyos mértékét elérhetőnek

tartotta. Nem is sajnált sem költséget sem fáradságot, hogy e czélját elérje; néha jelentéktelennek látszó adat kedvéért hajlandó volt nagy utazást tenni, vagy könyvtárakat átkutatni. Földrajzi tanulmányutakat tett első sorban itthon, majd Kisázsiában és Görögországban. Így bár hasznos tevékenységet fejtett ki az irodalom terén, szerénysége, mely tudásával és az ideálok szeretetével folytonosan nőtt lelkében, megakadályozta őt abban, hogy magát az irodalomban művészi tehetségéhez mérten érvényesítse.

Annál tökéletesebben érvényesítette jellembeli tulajdonait. Áldása lett a vidék népének a hol lakott, áldása lett családjának. 1888-ban úja nősült, unokanővérét, az őt teljesen megértő gr. Teleki Irént véve nőül. E házasságában elérte azt a boldogságot, melyet áhitott és megérdemelt, s melyet főként kis fia születése és annak testi és lelki fejlődése tetőzött be. Mint áldozta fel ez időben magát szélütött édes anyja ápolásával, azt itt nem ismételem,* nem hagyhatom azonban említés nélkül azt a gondosságot és azt a szeretetet, melylyel magát kis fia nevelésének szentelte és pedig édes anyja halála után csaknem kizárólagosan. Azt akarta, hogy gyermekére nézve a tanulás, fejlődés az legyen, a mi neki volt: öröm és élvezet. E miatt kedvet és szenvedélyt igyekezett benne ébreszteni a tanulás, a szellemi fejlődés, a szellemi élet iránt. Hogy ezt elérje, kizárólagosan tiszta igaz remekművel táplálta. Képes volt köteteket olvasni el Jókaitól, Mikszáttól, Petőfitől, hogy azokból 10 sort kiválaszszon és fiának felolvashassa. Mert ellentétben a főként főuri körökben divatozó szokással, fiát csakis magyarúl, magyar nyelven tanította s a gyermek 9 éves koráig egyetlen idegen szót sem hallott. De már a földrajzból, történetből a gyermek felfogásához mérten nem csupán a nemzeti anyagból válogatott. A történetet a görög mondákon, a földrajzot falra vetített képeken kedveltette meg, s a gyermek 8 éves korában úgy ismerte és oly szenvedélylyel tanulmányozta az emberiség lakóhelyét, hogy az valóban bámulatra méltó.

E mellett korán rászoktatta a fogékony gyermeket arra, hogy

* Lásd: De Gerando Ágostné fentidézett életrajzát.

a mije van, még a tudást is másokkal megoszsza. Ezért négy kis paraszt fiut választott ki, kiket a kis Felixnek meg kellett azokra az ismeretekre tanítani, a melyeket ő az elmult héten megértett és elsajátított. A ki látta a kis tanítót komoly munkája közben, nem fojthatta el a megindultságot és bámulatot, mely lelkén erőt vett.

És ennek az ideális nevelői tevékenységnek immár vége! Ezt a fenkölt érzésű és gondolkodású férfit alig 50 éves korában elszakította a halál azoktól, kik annyira szerették s kiket ő annyira szeretett. Bár találna élete példája nagyjainknál követőkre; bár tudnák minél többen életüket családjuknak és hazájuknak szentelni oly önzetlenül, oly teljes odaadással, mint ő tette; bár lenne minél több ilyen apostola a jónak és az önzetlenségnek s bár sietnének az ő szellemében minél többen «a hazát megmenteni.»

Midőn halálának évfordulóján az ő harmónikus fejlődésének és példaszerű életének történetén könytelt szemekkel elmerengek, ismét fel-felmerül lelkemben a gondolat, hogy az összhangzatos lelkiélet kialakulásában az átöröklés mellett is elvitázhatatlan és fontos szerepe van a nevelésnek: különösen az édes anya, az örökké áldott édes anya gondos, tervszerű és szeretetteljes nevelésének!

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

A KÉZIMUNKATANÍTÓNŐK KÉPZÉSÉRŐL.

Még néhány évvel ezelőtt a polgári és felsőbb leányiskolák kézimunkatanítónőit az elemi tanítóképzőintézetek képesítették. Ezek végzett növendékei az elemi tanítónői oklevél mellett, a kiszabott kézimunkaórák látogatása után még munkatanítónői oklevelet is kaptak, a melylyel polgári vagy felsőbb leányiskolánál nyerhettek alkalmazást.

Hogy ezek a tanítónők a középfokú leányiskoláknak magasabb kiképeztetésben részesült tanítónői közé nem igen illettek, ezt az a körülmény is igazolni látszik, hogy a magas közoktatási kormány az elemi isk. tanítónőképezdéknek ezt az említett jogát megszüntette s a kézimunkatanítónők képesítését a felső nép- és polgári iskolai tanítónővizsgáló bizottságra ruházta át.

A felső nép- és polgári iskolai tanítónővizsgálatnak az 1893. évben kiadott szabályzata értelmében, a nevezett bizottság ötféle képesítést nyujthat; u. m.: *a)* a nyelv- és történettudományi; *b)* a mennyiségtan-természettudományi; *c)* a torna; *d)* a zenei- és *e)* a női kézimunka szakcsoportra.

Azonban a budapesti polg. iskolai tanítónőképző-intézetben csak a két tudomány-szakcsoport *a)* és *b)* és az ezek egyike mellett végezhető tornaszakcsoport áll fenn.

A többi szakcsoportokra készülő tanítónők kiképeztetéséről — kivéve a rajztanítónőkét, kik az orsz. rajztanárképző intézetből kerülnek ki — az állam nem gondoskodott.

A mióta az elemi isk. tanítóképzőknél a munkatanítónők képzése megszünt, a kézimunkatanítónői vizsgálatra készülők szakbeli jártasságuk megszerzése czéljából rendesen az állami nőipariskolát látogatják, a mely erre hivatottnak látszik.

De tényleg másképpen van a dolog. Az állami nőipariskola a kereskedelmi miniszterium alá tartozó intézet, melynek távolról sem czélja tanítónőket nevelni, hanem azt tűzte ki feladatául, hogy a himzésben, varrásban, ruhaszabásban és divatáruk készítésében alapos oktatást adjon, tehát versenyképes munkásnőket, női iparosokat képezzen.

A jó munkásnőtől megkivánják, hogy szakjában — mely nagyon szűkkörű is lehet, pld. csupán csak a fehérvarrásra szorítkozik — legyen teljesen jártas, munkája pontosságában és egyenletességében érje el a lehető legmagasabb fokot és ebben a tekintetben tegyen túl a gépmunkán is. Mennél szűkebb körre szorítkozik jártassága, annál nagyobb ügyességre, tökéletességre tesz szert. Nem szükséges, hogy a fehérvarrónő a ruhaszabáshoz is értsen, mert az ebben való jártasságot másnál keresik. Egyéb jártasság vagy műveltség tehát, némi elemi ismereteket kivéve, melyeket a polgári leányiskolák második osztályából jövő növendékek úgyis magukkal hoznak, teljesen mellékes: csupán munkájuk minősége dönt.

Nem tagadható — s ezt a tapasztalat is megerősíti — hogy az egyforma, változatosságot nem nyujtó munka órákon keresztül folytatva, a szellemi erőket alig foglalkoztatja úgy, hogy ezek nem fejlődnek a kivánt mértékben.

Ebből világos, hogy bárminő ügyes munkásnő még nem alkalmas tanítónőnek.

Ennek ellenére a kézimunkatanítónői pályára mostan többnyire a nőipariskolának növendékei lépnek, kik ebbe az iskolába a legjobb esetben is négy polgári isk. osztály elvégzése után kerülnek.

A vizsgálati szabályzat azonban a leendő felső nép- és polgári isk. tanítónőktől, azoknak az osztályvizsgálatokra való bocsátása előtt az elemi isk. tanítónői vizsgálat, vagy a jelölt általános műveltségének kipuhatolására megengedett, úgynevezett előzetes vizsgálat sikeres letételét követelvén, a jelöltek — a nőiparisko-lában nem lévén alkalmuk általános ismereteik kibővítésére — magánúton kénytelenek ezen vizsgálatra előkészülni. Azonban részint mivel ezen tanulmányokra nincsen kellő idejük (a nőipar-

iskola heti óraszáma 34), vagy talán mert hiányzik a helyes vezetés avagy szellemi erőik fejletlenek: a tapasztalás azt bizonyítja, hogy többnyire igen hiányos előkészültséggel lépnek az előzetes vizsgálatra. Ha ennek megállása után, a mi nem ritkán csak ismétlés esetében sikerül, az osztályvizsgálatokra kerül a sor, az eredmény természetesen szintén igen gyarló, a mint az a sok magántanulás után másképpen alig is képzelhető. Éppen ilyen szánalmas azután a tanítónői képesítő vizsgálat is. Ha a női kézimunkákban meg is felelnek, általános műveltségük igen alacsony fokon áll, a tanításban való jártasság pedig majdnem teljesen hiányzik.

Egészen más igényekkel lépünk föl a tanítónővel szemben. Ennek mindenekelőtt legyen olyan általános műveltsége, hogy növendékei, tanítónőtársai és a társadalom előtt megállja helyét; szakismerete pedig olyan legyen, hogy a kézimunkát középfokú leányiskoláknál necsak tanítani tudja, hanem annak körébe tartozó véleményt mondhasson, tanáccsal szolgálhasson. Távolról sem elegendő az az egyoldalúlag fejlesztett kézi ügyesség, a melyet a nőipariskola nyujt növendékeinek, hanem szükséges, hogy legyen fejlett izlése és gyakorlata a munkák alkalmazásában, mintájuk megválasztásában és szineik összeállításában.

A munkatanítónőképzés egyik legfontosabb tárgya a rajzolás. A himzések előrajzolását ugyan most már többnyire az úgynevezett előnyomdák végzik, de ez a körülmény még korántsem teszi fölöslegessé a tanítónőnek a rajzolásban való jártasságát, mert eltekintve attól, hogy előrajzoló nem mindenütt található, ennek munkáját ellenőriznie, itt-ott javítania, a rajzolt formákat érteni és átéreznie kell. Ha régi himzést utánoz, nem veheti át annak rajzát változtatás nélkül, mert a legszebb régi munkák is, részint a használt himző anyagok természetéből kifolyólag, részint a rajzoló vagy a himző helytelen felfogásából, végre a szövet elhúzódása folytán olyan tökéletlenségeket, eltorzulásokat mutatnak, melyeket kiigazítani, helyesbíteni kell.

A kézimunkatanítónőnek a síkékítmények tervezésében is legyen némi jártassága. Erre azt lehetne válaszolni, hogy ez oly jártasság, mely rajzolók, festők és építészek munkakörébe tartozik

s csak évekig tartó tanulmányok s gyakorlatok alapján sajátítható el, továbbá azt, hogy a női divatlapok, az iparművészeti folyóiratok és mintagyűjtemények annyi kiváló tervezetet közölnek, kiállítások és muzeumok olyan remek munkákat tartalmaznak, a melyekkel a tanítónő tervezés dolgában versenyezni úgy sem lenne képes.

Igaz. De a tervezésben való jártasság nem is azért szükséges, hogy a tanítónő egészen új és önálló tervezeteket készítsen, mert jó mintákat némi körültekintéssel majdnem mindig készen talál. De ezek ritkán vannak a czélnak éppen megfelelő nagyságban vagy alakban rajzolva; sokszor a minta csak némi átalakítás, egyszerűsítés vagy kiegészítés után használható. Hogy a tanítónő a talált mintát czéljára alkalmassá tegye, szükséges ismernie az ékítmény alakítási törvényeit s a tervezésnél követendő æsthetikai törvényeket, a melyeket csak tervezési kisérletek alapján sajátíthat el. De másrészt vannak a női iparnak olyan ágai, a melyekben újat csak az képes létrehozni, ki a kivitel eljárását alaposan ismeri, pld. horgolásban, csipkekészítésben. Ezek számára tervezetek készítése a nők speciális munkaköre, a melyben első sorban a tanítónőnek kell otthonosnak lennie.

A tanítónőnek önállósággal, tapasztalással és jó izléssel kell bírnia a szinek megválasztásában is, mert ezen tekintetben sem bízhatik teljesen a folyóiratokban közzétett mintákban, minthogy ezek vagy nincsenek szinezve, vagy szinezésük nem felel meg a czélnak.

De még többet is kívánhatunk a tanítónőtől: annak a megitélését, vajjon helyes-e ezt a munkát ide vagy amoda helyezni, észszerű-e ilyen vagy olyan anyagot, mintát, színösszeállítást alkalmazni.

Minden kiállítás mutat olyan munkákat, melyek készítőjük bámulatos türelméről, nagy ügyességéről, de egyszersmind szánalomra méltó tájékozatlanságáról tesznek tanuságot. Meg van gyakran a munkakedv, de hiányzik a helyes tapintat, a jó izlés. Minden tárgynak, legyen az bár tisztán fényüzési czikk is, czélja legyen, ha ez talán nem is egyéb, mint diszíteni s ezen czélnak

feleljen meg. Erre — sajnos — nemcsak a fiatal leánykák, de szüleik és a felnőtt műkedvelők, sőt a tanítók is ritkán gondolnak; de a kézimunkatanítónő gondoljon erre.

Hogy ezen szempontból növendékeinek tanácscsal szolgálhasson, őket botlásoktól megóvja s őket látni és gondolkodni tanítsa, szükséges, hogy az otthon diszítésénél követendő æsthetikai elveket ismerje, s ezek értelmében válaszsza meg a növendékek által készítendő munkákat. Másképpen itélje meg a falnak, meg a bútornak, másképpen a fehérneműre szánt kézimunkát, tudnia kell, hová tehet vastag fonállal erőteljes szinekben, hová alkalmazhat apróbb formájú, finomabb szinekben készített himzést; tudnia kell, hogy milyen himzés-technikának milyen minta felel meg. Ismerje gyakorlatból is a színharmónia törvényeit, a szineknek egymásra gyakorolt optikai hatását, s tudja ezen elveket az öltözet megválasztásánál, készítésénél is érvényesiteni.

Viszont nem szükséges, hogy a leendő tanitónő az egyes kézimunkanemekkel annyi ideig foglalkozzék, mint a leendő munkásnő. Nem szükséges tehát nagyobb munkadarabokat folyton ismétlődő motivumokkal végig dolgoznia, hanem az egyes eljárásokat csak addig gyakorolja, míg azokban teljesen jártas. Fönnebb rámutattam arra a káros hatásra, melyet az egynemű munkák huzamosabb ideig való gyakorlása a parlagon fekvő szellemi erőkre gyakorol. Éppen ezért tovább megyek és azt állítom: nem is szabad a leendő tanítónőket annyira foglalkoztatni, mint a munkásnőket! A munkaidőt úgy kell megválasztani, az órákat úgy csoportosítani, hogy szellemi erőiket ébren tartsuk; ne szokjanak ahhoz, hogy figyelmüket mindig az aprólékos részletekre irányitsák, hanem itéljék meg a munkát első sorban elrendezésére, rajzára, színösszeállítására vonatkozólag, egyszóval: összhatására nézve is, tudják az egyik szempontot a másiknak kellőképpen alárendelni.

Népünknél a házi ipart mindinkább kiszorítja a gyári ipar; több és több tért hódít a nagyipar a művelt osztály körében is, a hol a kézimunkákkal való foglalkozás inkább a fényüzési munkák terére megy át. Ezeknek előrajzolásával, megkezdésével, az anyagok összeválogatásával és elárusításával, a kész munkák montiro-

zásával számos üzlet foglalkozik, így megkönnyítvén vevőinek munkáját, de megfosztván őket attól a munkától, mely lelki erőiket foglalkoztatná, csupán a gépies, a szó legszorosabb értelmében vett kézimunkát hagyván meg számukra.

Igy nőink lassanként elszoknak attól, hogy kézimunkáik terén saját eszméiket, saját izlésüket kövessék, hogy munkájuk készítése előtt gondolkozzanak. A munkáknak ők nem szerzői, hanem csak végrehajtói.

Senki sem fogja kétségbe vonni a háziiparnak közgazdasági szempontból való fontosságát. A köznépet munkára kell nevelni, hogy szükségleteit keze munkájával s ennek értékesítésével fedezhesse s jóléte emelkedjék. Terjeszteni kell a háziiparban való jártasságot a középosztályban is, hogy ez által a család körében a háziasságot s a takarékosságot fokozzuk, másrészt a nőknek keresetforrást nyissunk.

De a köznevelés szempontjából sem szabad kicsinylenünk a háziipar fontosságát. A háziiparral a szépnek a szeretetét eljuttatjuk a legszélesebb körökbe is, az izlés nemesítésével a háziipari termékeknek nemcsak nagyobb kelendőséget biztosítunk, hanem nemesítőleg hatunk a nép erkölcsére is.

A háziipar ennélfogva gondos ápolásban részesítendő. Olyan vidéken, a hol a nép háziiparral foglalkozik, ennek tökéletesítésére kell törekednünk; ott a hol ilyent nem ismernek, ha a talaj kedvező, a helyi viszonyokat tekintetbe véve, ezt vagy azt a női iparágat meg kell honosítani.

Kire bízzuk ezt a feladatot, ha nem a szakképzett munkatanítónőre, a kinél hivatottabb közeget nem ismerünk! Ilyen munkatanítónőkre szüksége van hazánk összes polgári, felső- és felsőbb leányiskoláinak, a polgári leányiskolákhoz kapcsolt kézimunka-tanfolyamoknak, a nőipariskoláknak, melyeken közvetetlenül és a tanítóképzőintézeteknek, melyekben növendékeik útján terjesztik a jó izlést, a munkakedvet és a kézügyességet.

Fölmerül már most az a kérdés, ajánlatos-e avagy szükséges-e ezt a szakot más szakkal kombinálni, miként az a polgári isk. tanítónőképzőintézet tudomány-szakcsoportjaiban történik,

avagy elegendő-e, ha a kézimunkatanítónők csak ezt az egy tárgyat tanítják. A polgári leányiskolák tantervében 12, a hatosztályú felsőbb leányiskolákban 12 óra, a tanítónőképezdékben heti 11 óra van a kézimunkára kiszabva. Ezen számoknál egy rendes tanítónő köteles heti óraszáma tetemesen nagyobb, körülbelül kétszer akkora. Az olyan iskolák, a melyeknél ezen tárgyra nagyobb óraszám jut: a párhuzamos osztályokkal vagy külön kézimunkatanfolyammal bíró leányiskolák és a nőipariskolák száma nem nagy. Ajánlatos tehát, ha nem is feltétlenül szükséges, hogy a munkatanítónő szakismereteit egy-két más tárgy tanítására való képesítéssel kiegészítse.

A felső nép- és polgári isk. tanítónővizsgálatok szabályzata a tudomány-szakcsoportok (nyelv- és történettudományi, mennyiségtan-természettudományi szakcsoportok) egyik körének a kézimunkaszakkal való egyesítését megengedi, bár az utóbbiból külön okleveleket is ad ki. A budapesti felsőbb tanítónőképzőintézetben azonban a növendékek felvétele és képzése csak a két említett teljes szakcsoport szerint történik, s így az említett engedélylyel csakis a magánúton készült jelöltek élhetnek.

Ha azt vizsgáljuk, melyik volna az a szak, a melylyel a kézimunkatanítónőképzés legczélszerűbben egyesíthető, kiegészíthető lenne, tekintettel ennek egyik legfontosabb tárgyára, először is a *rajzi* szakra gondolunk.

A rajztanítónőket ez idő szerint az orsz. rajztanárképzőintézet képezi. A képzés négy évig tart* s az itt képzett tanítónők szintén csak egy tárgyra nyernek képesítést, a melynek óraszáma polgári leányiskolákban heti 13, felsőbb leányiskolákban 12 óra, tehát szintén nem adja meg a rendes tanítónő óraszámát.

Mi sem természetesebb tehát mint az, hogy ezen két szak egyesítését kivánatosnak tartjuk. A kérdés már most az: lehet-e a két szak követelményeit annyira redukálni, hogy ezek egymás mellett elvégezhetők legyenek?

* A vizsgálati szabályzat csak kellő rajzi szakképzettséget és elemi népisk. tanítónői oklevelet kiván.

A rajztanárképzőintézet főtárgya a figurális rajzolás, a mely a rajztanítónők tantervében is — a hol csak az emberi fej rajzolására szorítkozik — 10—12 heti órát vesz igénybe. Átnézve a középfokú leányiskolák tanterveit, a figurális rajzolásnak sehol sem találjuk nyomát. Noha ezen tárgynak kiváló képző erejét elismerem, mégis azt hiszem, ennek óraszámát tetemesen redukálni lehetne. Az ékítményes rajzolás, melyben bennfoglaltatik a munkatanítónők képzése szempontjából annyira fontos «szines síkékítmények rajzolása és tervezése, tekintettel a női kézimunkákra» is, a szabadkézi perspectiva és geometria a rajzi szak szempontjából annyira fontos tárgyak, hogy ezek óraszámát leszállítani alig lehet.

A nőipariskolának négy szakosztálya közül a fehérvarró- és a divatárukészítő-osztály elvégzése 1—1 évet, a himzőé kettőt, a felső ruhavarró-osztály a fehérvarró-osztály elvégzése után, még egy évet vesz igénybe.

Azt hiszem, talán nem nehéz ezeket az osztályokat a munkatanítónői tanfolyamban úgy egyesíteni, hogy a tanítónőjelöltek az összes munkanemeket a kellő sorrendben három év alatt, heti 14—16 óra alatt kellőképpen elsajátítsák.

Akkor a rajz- és munkatanítónői tanfolyamot a következő órabeosztással lehetne összeállítani:

	Osztály		
	I.	II.	III.
Nevelés- és oktatástan	2	2	2
Magyar fogalmazás és irodalomtörténet	2	2	2
Műtörténelem	2	2	2
Fejrajzolás (Figuralis rajz)	4	6	6
Ékitményes rajz- és tervezés	6	6	6
Szabadkézi perspectiva	4	2	—
Virágrajzolás- és festés (Vizfestés)	—	2	4
Geometria	2	2	2
Fehérvarrás	8	4	—
Felsőruhavarrás	—	4	6
Fehér, szines és műhímzés	2	4	6
Divatárú-készités	4	—	—
Összesen heti óra	36	36	36

Ekként a rajzi szaktárgyak hetenkint minden osztályban 16—18, a kézimunka-szaktárgyak 14, illetve 12 órát vennének igénybe; ezekhez hozzászámítva a neveléstanra, magyar fogalmazásra és irodalomtörténetre, továbbá a szintén fölveendő műtörténelem alapvonalaira tervezett heti 2—2 órát, a heti órák összege 36-ot tenne. Ezt, ha tekintetbe veszszük, hogy a túlnyomólag gyakorlati tárgyak a jelöltek magánszorgalmát alig veszik igénybe, s napi nyolcz órát számítva, hétközben két félnapi szünet marad, nem fogjuk túlmagasnak találni.

Megjegyzem, hogy hospitálásra és tanítási gyakorlatokra a rajz vagy a kézimunkaórákból lehetne időnként 1—1 órát szakítani, a mi tekintettel arra, hogy ezen tárgyakban nincs osztálytanítás, nehézségekbe nem ütköznék.

A rajztanárképzőintézetben ez idő szerint, minthogy az intézet egyszersmind a kezdő művésznövendékeket oktatja, a képzőművészeti irány dominál, a nőipariskolában az ipari. Ha az egyesítésnél mindegyik szak a másikhoz közelednék, ez egyiknek sem lenne kárára. Szivesen meghiszem, hogy a magas művészet felé törekvő hölgyeknek az a gondolat is borzasztó, hogy magukat a fehérvarrásban kell kiképezniök. A feltünő tehetséggel megáldott növendékek azonban nem is alkalmasak a rajztanítónői pályára, a hol tehetségüket nem érvényesíthetik, hanem általában közepes tehetségű növendékeket kell a rajzolás elemeiben oktatniok.

El lehetünk arra készülve, hogy mind a két említett intézet a szaktárgyak heti óraszámának s így a szakkövetelmények leszállitását ellenezni fogja. Erre azt válaszolhatjuk, hogy csupán egy tárgy tanítására képesített tanerők csak párhuzamos osztályokkal biró iskolákban számíthatnak rendes minőségben való alkalmazásra. Bizonyára ez a szempont szolgált irányadóul a polgári isk. tanítónőképezde szaktárgyainak csoportosításánál is; a mint itt a nyelvtudományi kört egyesitették a történettudományival, a mennyiségtanit a természettudományival, éppen úgy egyesíthető a rajzi szak a kézimunka-szakkal.

Nehéz arra a kérdésre megfelelni, hogy a két szaknak tervezett egyesítése a gyakorlatban milyen módon eszközöltessék? Vajjon

a rajztanárképzőben állítsunk-e föl kézimunka-tanfolyamot — ez igen merész, majdnem nevetséges gondolat — vagy, a mi nem kevésbé különös, a nőipariskolánál létesítsünk-e rajztanitónői tanfolyamot, avagy az egyik intézet tanítónőjelöltjei néhány félnapot töltsenek a másik intézetben. Az utóbbi megoldás — bár nem kifogástalan — a legkönnyebben volna keresztülvihető.

A budapesti állami polgári isk. tanítónőképzőintézetben, melynek vizsgáló bizottsága előtt a kézimunkatanítónők is képesíttetnek, már történt kisérlet egy női-kézimunka-szakcsoport létesítésére. Ez úgy volt tervezve, hogy a nyelv- és történettudományi, valamint a mennyiségtan-természettudományi szakcsoport növendékei mellékesen még vagy a torna-, vagy a kézimunka-szakkört végezzék.

Mig a tornaszakkör elvégzéséhez elegendő heti két óra, az elméleti tanulmányokkal eléggé elfoglalt jelölteknél még nem okoz túlterhelést, hanem a szellemi foglalkozásokat jótékonyan ellensúlyozva, egészségügyi okokból is ajánlható, addig a kézimunkaszakkör heti négy órai többlete (két óra kézimunka, két óra rajz) már határozott túlterhelést okoz, a kellő ismeretek és jártasságok megszerzésére azonban mégsem elegendő.

Ebből világos, hogy a nagyobb heti óraszámot igénylő kézimunka-szakot egy teljes szakcsoport két köre mellé függeszteni nem lehet.

De talán lehetséges lenne ez az egyesítés a szakcsoportok egyik vagy másik körével?

A közösen kötelezett órák száma a tornát, a karéneket és a rajzot nem számítva, az I. osztályban 6, a II.-ban 8, a III.-ban 12; a nyelvtudományi kör szaktárgyai ezeken kívül 6, 6, 7, a történettudományi körei 7, 7, 7, a mennyiségtani kör tárgyai 8, 5, 5, a természettudományi tárgyak 7, 11, 9 heti órát igényelnek. A kézimunka szaktárgyaira kiszabható óraminimum, osztályonként 4—4 rajzórát is számítva, 18, 16, 16.

E szerint a kézimunka szak egy-egy tudományi szakkörrel egyesítve, a következő heti óraszámokat venné igénybe:

A kézimunka-szak a nyelvtudományi körrel	30	30	35
« « « történettud. «	31	26	28
« « « mennyiségtani «	32	24	26
« « « természettud. «	31	35	37

Ezen egyesítés természetesen a gyakorlatban csakis úgy jöhetne létre, ha a két kombinált szaktárgyai nem esnek ugyanazon órákra, vagyis ha sikerül az elméleti tárgyakat a délelőtti órákra tenni úgy, hogy a délutánok tisztán a kézimunka-szaktárgyakra maradjanak.

A kézimunka szakkörnek felállítása a polgári isk. tanítónőképzőintézet keretében, feltéve, hogy a növendékeknek nem nagy száma, (pld. összesen 20—25) a három osztály egyesítését lehetővé teszi úgy, hogy ezek egy időben foglalkozhatnak kézimunkával vagy rajzzal, egyébként nagy áldozatokat nem követelne. Egy új tanerőre lenne szükség, ki a kézimunkák különböző nemeit tanítaná ; a rajzórák száma csak négygyel szaporodnék. Nagyobb növendékszám azonban már az osztályok szétválasztását s nagyobb tanítószemélyzetet igényelne. Szükséges volna továbbá, hogy a jelöltek számára, kik a délelőtti óráknak csak egyik részét hallgatják, legyenek olyan szobák vagy termek, a melyekben zavartalanul dolgozhatnak. Legyenek olyan rajz- és munkatermek, melyek a legjobb világító szerekkel berendezve, finom munkáknak az esti órákban való készítését is lehetővé teszik.

Fölösleges említenem, hogy a növendékek felvételénél nem csak a két szakcsoportra, hanem a szakkörrel egybekapcsolt kézimunka-szakra is tekintettel kellene lenni s erre a jelölteknek mintegy $^1/_4$—$^1/_6$ részét felvenni.

Nem hallgathatom el ennek a megoldási módnak a gyöngéit sem. Egyike ezeknek az, hogy a legjobb munkaidő a délelőtti néhány órával széjjeldaraboltatnék, s a kézimunkatanítónő-jelölteknek éppen akkor kellene szaktárgyaik óráin — délután 2-től 6-ig — javában dolgozniok, a mikor az intézet növendékeinek túlnyomó többsége már túl van napi munkájának nehezebb részén. Ezzel azokkal szemben nem csak látszólag, hanem mivel óraszámuk határozottan nagyobb, tényleg is hátrányban lennének.

Egy másik árnyoldala ezen tervezetnek az, hogy a délutáni órák egy része az isk. év nagyobb felében mesterséges világítást tételezvén fel, a mely a nappali világítást a legjobb esetben sem képes teljesen pótolni, a növendékek szemei a finom munkák kivitelénél rendkivüli módon vétetnének igénybe. Megemlítem még, hogy a polgári isk. tanítónőképezdében nem állhatna rendelkezésre annyi kitünő, művészileg képzett szakerő, mint egyrészt a mintarajziskolában, másrészt a nőipariskolában.

Hátra van még annak a megfontolgatása, milyen módon lehetne a munkatanítónőket — ha más tárgyra való képesítésüktől eltekintünk — az állami nőipariskolában képezni.

Ezen szempontból először is arra volna szükség, hogy a leendő tanítónők részére külön munkatervvel biró három éves tanfolyamot létesítsünk, mely a fennebb elmondottak alapján úgy lenne összeállítva, hogy a jelöltek a kellő szakismereteket és jártasságokat a kellő mértékben elsajátíthassák, de maradjon még elegendő idejük a tanítónői pályához szükséges általános ismeretek megszerzésére is.

Ezen tanfolyamra, úgy mint a polgári isk. tanítónőképezdébe csak okleveles elemi népiskolai tanítónők vétetnének föl, vagy olyanok, kik a felső nép- és polgári isk. tanítónővizsgálati szabályzat által megengedett s fönnebb említett «előzetes vizsgálatot», valamely elemi tanítónőképzőintézetnél már letették.

Gondoskodni kellene tehát arról, hogy a tanítónői képzettséghez szükséges általános ismeretek ébren tartását és továbbfejlesztését czélzó tárgyak, nevelés-oktatástan és magyar irálytan és irodalomtörténet a tanítónőjelöltek részére a nőipariskolában tanittassanak, de tekintettel arra, hogy ezek az összes elméleti tárgyaik, a polg. isk. tanítónőképezde közösen kötelezett tárgyaira kiszabottnál magasabb heti óraszámban.

Ez lenne a kérdésnek gyakorlatilag legkönnyebben végrehajtható megoldása; a legjobbnak azonban a kézimunka szakkörnek a rajzival való összekapcsolását tartanám, a mely ezen *női iparművészeti szakcsoport*nak a polgári isk. tanítónőképzés több csoportjaival való teljes egyenértékét is biztosítaná.

Budapest. *Hollós Károly.*

AZ ESTI OKTATÁS A LONDONI ISKOLÁKBAN.

London iskolaszéke, a melynek tagjai között az ez évben történt választás a *konservativek* minden erőlködése daczára a *progressive* párthoz tartozókat túlnyomó többségre emelte, nagyszabású intézkedéseket tett az esti oktatásnak ez év őszétől kezdve nagy mértékben való kiterjesztése érdekében.

Ez az esti oktatás, a mint a londoni iskolaszék hatásköre alá tartozó iskolákban folyik, nem szorítkozik arra, a mit e név alatti nálunk és egyáltalán a kontinensen értenek.

Angliában a legtöbb szakmára való lépésnél, — a tanulás szabadság igazi szellemének megfelelően — nem bizonyos *tanfolyamok elvégzéséről* szóló bizonyítványokat, hanem a meghatározott ismereteket igazoló *felvételi vizsgák* letételét kivánják meg.

Nem kérdik a jelentkezőtől, hogy hol tanult, — hanem csak azt, hogy mit tud. S így nem csak az iskolákban, de magán úton való tanulással is előkészülketni az illető felvételi vizsgákra.

Szegény ember — a ki kora ifjuságától kezdve kenyérkeresetre van utalva, a magasabb tanfolyamokat nem igen látogathatja. A magánosan való tanulás pedig nehéz, hosszadalmas; s a kellő vezetés hiánya sok esetben a legnagyobb szorgalom eredményét is kétségessé teszi. Ilyenek számára a londoni esti oktatásnak az a része, a mely a hivatalnoki pályára képesítő vizsgákra (Civil Service Examinations) s az angol egyetemek felvételi vizsgáira való előkészítéssel foglalkozik, rendkívül nagy jelentőségű.

A magasabb kiképzést igénylő pályáknak a szegények számára való hozzáférhetővé tétele nyilván a legigazabb *demokráczia*. Az a demokráczia, a mely az osztályok között lévő külömbségeket

nem a magasabban lévők lesülyesztésével, hanem, a felfelé való emelkedés akadályainak megszüntetésével törekszik kiegyenlíteni.

Az ily előkészítő tanfolyamok azonban csak egy részét képezik a londoni iskolaszék nagyszabású programmjának. Az esti oktatás nem csak azok számára való, a kik a különböző felvételi vizsgákra igyekeznek ilyen módon előkészülni — hanem a nemzet egészére nézve még fontosabb ennél az a feladata, hogy az alsóbb néposztályok számára szükséges ismeretek terjesztésére szolgáljon.

Mik ezek a szükséges ismeretek? E tekintetben a londoni iskolaszék nagyon szabadelvű álláspontra helyezkedik. Úgy tartja, hogy nemcsak arra a tanításra van szükségük a szegényebb osztályokhoz tartozóknak, a mely őket a tulajdonképen való kenyérkeresetre képesebbé teszi: minők a kereskedelmi tanfolyamok (számtan, könyvvezetés, nyelvek), az ipari oktatáshoz tartozó tárgyak (természettan, vegytan, rajzolás, fafaragás, építészet, ruhaszabás), hanem igen kívánatos az is, hogy az alsóbb néposztályok családi életének emelése érdekében az asszonyok és leányok főzni, ruhát mosni, beteget ápolni tanuljanak. Az esti oktatás számára megnyitott 303 londoni iskola közül 86-ban főzési és 37-ben ruhamosás — vasalási tanfolyam is van.

Annak a szellemnek megfelelően, a mely Anglia közéletét ma áthatja és a mely ez ország jövendő nagyságának gazdag gyarmatainál is biztosabb alapja, ez esti tanfolyamokban épen úgy, mint mindenütt másutt, megnyilatkozik annak a köztudata, hogy a nemzet erkölcsi és szellemi értéke nemcsak a legműveltebbek, de a *lakosság minden rétegének* szellemi és erkölcsi szinvonalából tevődik össze. Hogy az állam érdeke azt kívánja, hogy a legutolsó munkás is *ember* legyen: mindabban, a mi emberi voltához tartozik, körülményeihez képest lehető legmagasabbra emelkedve.

Huszonegy iskolában külön tanfolyamokban foglalkoznak az angol irodalommal; számos iskolában az angol polgári jogok és kötelességekről Anglia történelméről tartanak rendszeres előadásokat. Harmincznégy iskolában tornatanítás is folyik.

És mindezeken kívül még társas összejövetelek, szórakoztató

előadások, mulatságok, — s a nemzeti labdajátékok gyakorlására, klubok is vannak az esti tanfolyamokkal kapcsolatban.

A tanfolyamok augusztus hónap és szeptember első fele kivételével az egész éven át folynak, többnyire hetenként két-három estén 2—2 óráig tartó előadásokban. Az oktatás teljesen díjtalan. A felnőttek számára külön tanfolyamok vannak, részben férfiak és nők számára közösen, részben kizárólag férfiaknak.

Gondoskodtak arról is, hogy a tanulók számára szükséges könyvek a könyvtárakban számukra hozzáférhetők legyenek.

Az összes költségeket az iskolaszék kezelése alatt lévő *budget* viseli. Csak maga a tanfolyamok megkezdésének hirdetése több mint ezer font sterlingbe került.

Szeptemberben London minden vasuti állomásán, a parkokban, az utczasarkokon, különösen a szegényebbek lakta városrészekben ott láttam a *Selwyn Image* rajza után készült hirdetményeket, a melylyel az iskolaszék hivogatta a város szegény lakosságát.

No fees will be charged. Full Particulars can be obtained from the Schoolkeepers of any of the Board's Schools.

S akkor eszembe jutott, hogy Budapest székes-főváros iskoláiból miként szokták kiűzni azokat a szegény gyermekeket, a kiknek szüleik nem fizették meg a tandíjat.

Budapest. *Farkas Jenő.*

A SZÁZADVÉGI NŐNEVELÉS KINÖVÉSEI.*

Korunk egyik jellemző betegsége az idegesség. Miért ideges már a zsenge korú gyermek, hogyan fejlődött benne ez a romboló hatású csira, öröklés vagy a nevelés révén? Ki tudná megmondani?

A tapasztalás azt bizonyítja, hogy az idegesség már fiatal korban kezdődő súlyos baj, gyakran a gyermek időnek előtt való érettségének kifolyása; mert míg a test föntartására, szépítésére a legtöbb gondot fordítják, a lélek, a sziv, a családi érzület ápolásának diétetikája számon kívül esik.

Alkalmam volt a fővárosban minden rangú és rendű gyermek nevelését alaposan megfigyelni és azon szomorú tapasztalatra jutottam, hogy a nervozusságot a gyermekek nagyobb részénél az élvezetekben való duskálásuk okozta. Mihelyest lekerül a gyermek a járószalagról, felnőttek társaságába jut átmenet nélkül, a szülők [értem a gyenge szülőket] úgyszólván leplezetlenül beszélik meg a napi eseményeket jelenlétükben.

Azt tartják, hogy jó ha a gyermek már kiskorában megismerkedik mások gyarlóságával.

Ebből kifolyólag megtanul a gyermek az őszinteség rovására mást mondani, mint a mit gondol. Élveztetik vele a lét gyönyöreit a nyolcz fogású terített asztaltól (vagy Kuglertól) föl Duseig, derűre, borúra s így korával össze nem férő tapasztalások annyira betöltik a gyermek lelkét, hogy az a legnemesebb érzések és tulajdonságok befogadására csaknem képtelenné lesz.

Közömbös lesz ilyenképen szemében minden és mindenki,

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályban tartott előadás.

csupán akkor ébred öntudatra, ha hiúságát nem elégítik ki kedvére. Nem ritka eset, hogy az ilyen szánalomra méltó gyermek a ház zsarnokává lesz, uralkodik a gyönge szülőkön és a család minden tagján. Az ilyen gyermekeknek nincsenek gyermekies vágyaik, mások öröme és fájdalma iránt érzéketlenek, a jó intés és tanács a legritkább esetben ver gyökeret szívükben.

Legyen szabad a sok közül csak néhány példát bemutatnom, melyek eléggé megvilágítják okát és okozatát annak a modern bajnak, mely a családok boldogságát oly gyakran feldúlja.

Megtörtént, hogy a toilette kérdése kedve ellenére ütött ki a 13 éves gyermeknek; kész is volt az égi háború. A mama ékszerrel kedveskedett neki, a papa páholyt igért Dusehoz, a szobaleány lábujjhegyén jöve kérdi az indulatos gyermeket, hogy milyen hűsítőt hozzon felhevült idegeinek csillapítására. Migraenint kívánt a szenvedő gyermek, nehogy főfájása miatt a színházat elmulaszsza. Némelyik szülő kedélyállapota, mondhatnám szeszélye szerint határoz gyermeke kívánságai fölött, a mit ma megtilt, holnap szó nélkül megengedi. Így történt egy alkalommal is. A mama engedélyét adta a mulatságra, a papa minden ok nélkül betiltotta azt. A gyermek felhevülésében dúlt-fúlt, ájuldozott, végre is komoly orvosi segítségre volt szükség, olyan nagy mértékű lett izgatottsága. Nem volt tekintély a házban, a ki befolyásolhatta volna a gyermeket, hogy annak szavát megszívelte volna. A szülők határtalan engedékenységük és következetlenségük miatt nem imponáltak a gyermeknek; eszköznek tekintette csak a gyermek a szülőt, a ki az élvezetek sorát közvetítette. Idegen nyelvű nevelőnők sűrűn fordúltak meg a házban, állandósága nem lehetett egyiknek sem, a gyermek korlátozatlan uralkodási vágya miatt.

Másutt a szülők óvakodtak a gyermek ellenére határozni, tehát a gyermek saját belátására bízták a házi tanítónő megválasztását, napi egy-két órai oktatásra. Én reám esett a szerencse koczkája, nem lesz talán érdektelen a bemutatásról szólanom. A gyermek jelenlétében folyt a mama és közöttem a párbeszéd. A gyermek támlásszékében hátra dűlve lábait a jegesmedve fején pihentetve affektált helyzetben ült és hallgatta. Vannak-e szülei?

kérdé tőlem a mama. Anyám van. Mi volt atyja foglalkozása? Földbirtokos. Ah! ez tetszik, nemde gyermekem, mert nem szeretjük, ha az ki gyermekem oktatásával foglalkozik, közönséges iparos vagy egyéb családból való. Ám figyelmeztetem, kisasszony, hogy gyermekem nagyon nervózus. A legcsekélyebb is felizgatja, ne legyen hát szigorú, még akkor sem, ha ön ellenére cselekednék, mert ő alapjában jómodorú gyermek. Tanítsa őt úgy, hogy sokat tudjon. Nem vagyok képes azon érzelmeket részletezni, melyek lelkemben egymást felváltották erre a sajátságos preludiumra, de végre is engedve egy legyőzhetlen vágynak, a hivatás ambiciójának, kijelentettem, hogy a tanítást elvállalom, de feltétlen engedelmességet kívánok növendékeimtől.

Az első hetekben sokat ásitott, nyujtózkodott a kis rekruta. Rendszeres tanulásról szó sem lehetett, mert mindennap más-más tagját fájlalta, valósággal megszokta már nervózus állapotát, tetszett benne enmagának, aztán meg biztos fegyver is volt az minden támadás ellen.

Egy napon azt kérdeztem tőle, szokott-e imádkozni? A legnagyobb közömbösséggel mondá ki a választ, hogy ő már nem kis baba, sem pedig pap, miért imádkoznék hát? A szülőkért, testvérekért és jóakaróinkért szokás imádkozni, hogy az Isten azokat számunkra megtartsa. Erre ő a legnagyobb «nembánomsággal» vetette oda, hogy a szülői úgy is élnek. De megtörtént már, hogy estvétől reggelig elragadta a halál a szülőket s időközben a testvéreket is és a gyermek minden gyámol nélkül maradt magára. Észrevettem ekkor, hogy az életből vett példázgatások közömbösségét fokozatosan megváltoztatták. Megragadtam erre az alkalmat s épületes olvasmányokat és költeményeket tárgyaltam vele. Egyszer elolvastattam vele Arany Jánosnak «Fiamhoz» című költeményét, megmutattam neki, mily szeretettel igyekszik a nagy költő fiában az élet szenvedései ellen megóvó hitet fölébreszteni, kiemeltem azt a komoly bensőséget, melylyel a hit üdvözítő hatalmát hirdeti; midőn kimondja a társadalmi visszásságok egyik legsúlyosabbját, az alacsony születésűek iránt való kicsinylést és a még súlyosabb bajt, a vagyonbeli szegénységet, midőn annak eltűrésére buzdítja,

«mert a hit drága kincs, tűrni, remélni megtanit», «Kis kacsóid összetéve imádkozzál gyermekem!» Mikor végére értünk, tudtam, éreztem, hogy hosszú fáradságom jutalmát elnyertem, mert kezeit összetéve, könnyes szemmel mondotta a leányka: «Istenem, bocsásd meg bűnömet!» Voltaképpen most tanult csak meg Istenhez fohászkodni.

A társadalom két összetartó föltétele a vallásosság és az erkölcs. A vallásosság nem csupán vagy éppen a templomba való járást követeli; sem pedig a folytonos imádságot, hanem kegyeletet, önzetlen szeretetet a szülők iránt, a szegény iránt érzett könyörületet.

Hogy a szülők az élet komolyságának megfelelően neveljék a gyermeküket, sokszor valóságos robotot mérnek ki reájuk. A drága idő minden perczére akad valami tanulni valójuk, «mert korán és mindent kell tudniok». Valóban józan elv, de csak úgy, ha okszerűen alkalmazzák, mert ha az efféle nevelési irányt nem alkalmazzák korához mérten, nőttön nő az idegek megerőltetése s a munkálkodás kedve igen könnyen eltompulhat a gyermekben. A gyermek egyénisége különböző. Az erőszakos munkába fogás még alakoskodóvá is teheti a gyermeket, ha van benne egy kis furfang, mert csak addig veszi munkáját kézhez, míg szemmel kisérik, különben máson töri fejecskéjét. A csendesebb természetű gyermek félénkebbé lesz az ilyen szolgai nevelésben; félelemből szorgoskodik, környezetét ellenséges tábornak véli, bizalmatlan és izgatott lesz.

Az ilyen korai lelkiizgalmak később igen keserves következéssel járhatnak, a mikor komoly esetekben az idegek felmondják a szolgálatot.

A modern gyermeknek több a gondja a színházra és estélyekre, mint az Istenre. Pedig a zaj ellankasztja a lelkét és testét, a nélkül, hogy kielégítené azt, sőt a megfokozódott vágytól nem tudja élvezni az egyszerűbb gyönyöröket, megfosztja őket az életkedvtől és a munkában lelhető megnyugvástól. Korának megfelelő tartalmu könyvekben nem telik öröme s nem neki való írók gondolatvilágából épiti föl a maga ábrándvilágát. Ábrándjai tévedésbe ejtik, azután a való világban képzelődése után fut, tökéletes bol-

dogságot remél és há ábrándja alakot nem ölt, gyógyíthatlanúl szerencsétlennek érzi magát.

Mindezeknek előmunkása a korai éjjelezés és színházba való járás, felizgató könyvek olvasása — és a szülők gyengesége.

Idejekorán legtöbb esetben minden baj orvosolható és ellensúlyozható, így a nevelés ferde irányát is helyes irányba lehet terelni. Nekünk tanítónőknek is kivétel nélkül kötelességünk (akár iskolánál működünk, akár magán oktatást adunk), első sorban a szülők bizalmát magunk iránt fölkeltenünk, hogy gyermeke hibáját ne leplezze előttünk; hogy bizalmassá legyen, ahhoz mindenekfölött az szükséges, hogy felismerje a tanítónő jóakaratát. Igaz, hogy ez nem kis feladat, mert bizony sűrűn megesik, hogy «az én házam az én váram»-féle elv arrogáló megtámadásának veszi némely szülő, ámde a tapintatos tanítónő, ha kellő diplomatikusan jár el, kettős czélt is érhet el a gyermeknevelés szent ügye érdekében, — mert teljes tisztelettel legyen mondva, még a mamára is nevelőleg hat.

Ezen természetes szövetségben értessük meg a szülővel, hogy az erkölcsi és szellemi nevelés nem egyéb, mint jó példa nyujtása; ehhez képest vonjuk meg a gyermekektől mindazt, a mit nem a szeszély diktál, hanem a józan ész ellenez.

Szoktassuk a gyermekeket a rendes polgári ételek élvezetére, ne töltsük meg a gyermek gyomrát nyalánksággal, mert a rendetlen táplálkozásnál a szeszély szakácskodik, a gyomor ilyenkor rabszolga és kénytelen elfogadni a mit kap, de megbosszúlja magát, mint minden rabszolga. Ebből is keletkezik a korai gyomorbaj, vérszegénység és a későbbi idegbaj. Szoktassuk a gyermeket apró, gyermekies kivánalmakra, hogy öröme teljék egy új kötényben is, legyen a gyermek számára kitüntetés, ha alkalomadtán felnőttek társaságában tölthet egy rövidke időt. Az ilyen gyermekek az igazi női erények fönntartói és apostolai lesznek, az ilyen nő ifjú marad még aggkorában is, az ilyen gyermekek és majdan felnőttek nem a külsejükhöz képest becsülik meg az embert, hanem inkább tetteiket, cselekedeteiket vizsgálják és utánozzák.

Budapest. *Fischer Sarolta.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Második közlemény.)*

4. A debreczeni ev. ref. felsőbb leányiskola és az ezzel kapcsolatos elemi leányiskola értesítője az 1897—98. iskolai évről. Szerkesztette Dóczy Gedeon igazgatótanár. 24-ik évfolyam.

A beiratásokat aug. 27-étől szept. 4-ig, a felvételi vizsgálatokat szept. 7—8-án tartották; az iskolaévet szept 10-én nyitotta meg a szokott ünnepiességgel az igazgatótanács elnöke. Rendkivüli iskolai ünnepet (a reformáczió ünnepén kivül hármat tartottak, ú. m. okt. 30. a királyszobrok ünnepén, már. 15-én és ápr. 18-án). A növendékek az isteni tiszteleten tanítónőik vezetése alatt jelentek meg; a növendékek közül 33-at konfirmáltak. Az ifjusági könyvtárt a növendékek szorgalmasan használták. A felsőbb leányiskola I. és II. osztályában egészségügyi rendelkezés folytán decz. hóban szünetelt a tanítás. A tanári testület 24 ülést tartott, melyek tárgyát a tanulás eredményének megbeszélése, érdemjegyek megállapítása, fegyelmezési esetek megbeszélése stb. Az iskolát november hónapban a kerületi középiskolai tanfelügyelő, május havában pedig Berecz Antal min. biztos több napon át látogatta; a tapasztalt rend, tisztaság, felügyelet s a növendékek előhaladása fölött mindkét hivatalos látogató teljes megelégedését nyilvánította. Az internátusi növendékek a véletlen szerencsétlenség folytán három hóra munkaképtelenné vált régi hűséges intézeti szolga felsegélésére 58 frt 20 krt jövedelmező hangversenyt rendeztek. A felsőbb leányiskola tanári testülete 14 tagból állott, köztük a következő tanítónők voltak: *Kalocsa Róza* internátusi igazgatónő, *Karácson Ottilia, Koós Ottilia, Konrád Teréz, Kovács Luiza, Jenny Eliza, Veszprémy Irén, Dóczy Ilona.* Veszprémi Irén társnőinek, tanítványainak és az előljáróságnak nagy fájdalmára, az iskola és a nőnevelésügy nagy kárára, április 2-án elhunyt. *A növendékek létszáma* 54 + 58 + 49 + 38 + 17 + 10, összesen 227. Nemzetiségre nézve mind magyar, vallásra nézve: ev. ref. 197; ág. ev. 9; róm. kath. 16; unit. 2; izraelita 21. A kitünően vezetett és berendezett internátusban 25 növendék neveltetett. A könyvtár mintegy 100 frt, a szertár szintén 100 frt értékkel és 800 frt értékben két zongorával gyarapodott. A füzetben az internátusi életről bő ismertetés van, úgy szintén a felvételre vonatkozó tudósítás is kimerítő. A felsőbb leányiskolával kapcsolatos elemi leányiskolának 90 növendéke volt.

* Az első közlemény a megelőző füzetben van.

5. A fiumei magy. kir. állami elemi és felsőbb leányiskola és a fiumei állami kisdedóvó intézetének értesítője az 1897—98-ik tanévről, közli Gross Leopoldin, igazgató.

A beiratásokat és pótló vizgálatokat szept. 1—3-ikán tartották meg; 4-én az évnyitó szt. mise után megkezdték a rendes tanítást, mely junius 20-ikáig megszakítás nélkül folyt; az évzáró vizsgálatokat 20—26-án a záró ünnepélyt 27-én tartották. A hármas tagozatú intézetbe beiratkozott 548 növendék; a kisdedovodába 95, a hatosztályú elemi leányiskolába 301, *a hatosztályú felsőbb leányiskolába 190 növendék járt;* osztályok szerint 36 + 42 + 41 + 38 + 18 + 15. Vallásra nézve: róm. kat. 155, görög kat. 2, görög kel. 2. ág. ev. 3, izraelita 28. Anyanyelvre nézve: magyar 47, olasz 106, német 20, horvát 21, román 1. Oramulasztás volt összesen 10,034; 171 növendéke mulasztott átlag 58 órát. Az intézeti segélyegyesületnek 267 rendes tagja van, évi bevétele 220 frt 81 kr. volt, segélyezésre fordított 109 frt 41 krt, a többit tőkésítette. A tőkésített vagyon 1439 frt 52 kr. A testület tartja fenn a Mária-Dorothea egyesület fiumei körét is, sokat fáradván annak és általában a magyarosítás ügyének érdekében. — A tanári testület a hitoktatókkal 17 tagból állott, köztük a következő tanítónők: Gross Leopoldin igazgatónő, Babare Adél, Blazsovszkyné Tabody Sarolta, Carvin Piroska, Cidiené Kövesdy Albertina, Dunainé Vranyczány Janka, Fülöpné Sargavy Erzsébet, Simonetti Klementin, Szegfi Emilia, Zerbs Róza. Az elemi iskolai tanítónők közül a testület nagy fájdalmára elhalt H. Gauss Mária. — Iskolai ünnepet tartottak október 4-én, október 31-én (a királyszobrok ünnepén) nov. 19-én; decz. 22-én karácsonyi ünnepet tartottak; február 22-ikén hangversenyt és tánczmulatságot, márczius 13-án közreműködtek a növendékek a Mária Dorothea-egylet hangversenyén; április 16-án a 48-iki törvények szentesítésének ünnepén előadták Torkos László «Nagy Idők» című alkalmi költeményét, junius 8-án a koronázás évfordulóján hazafias költeményeket szavaltak. — Az egyes osztályokkal több kirándulást tettek gyalog és hajón. Az intézetben a nagyközönség számára magyar nyelvű tudománynépszerűsítő előadásokat tartottak. Szuppán Vilmos min. biztos és dr. Lánczy Gyula egyet. tanár hivatalból látogatták meg az intézetet. Mint korszakot alkotó eseményt kiemeljük az intézet történetéből, az intézet új palotájának elkészültét és berendezését. Az új tanévet már az új épületben kezdik meg. (Kérünk ismertetést, esetleg képet az új intézetről! Szerk.)

*

6. A kassai m. kir. állami felsőbb leányiskola, a vele kapcsolatos internátus és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1897—98. iskolai évről. VII. évfolyam. Szerkesztette Kolacskovszky Elza igazgató.

Az iskolai év történetéből itt is, mint a többi felsőbb leányiskoláknál nyomatékkal és örömmel van kiemelve azon miniszteri rendelet, mely a felsőbb leányiskolákat a tanfelügyelők hatásköréből kivéve, Szuppán Vilmos miniszteri biztos felügyelete alá helyezi. Zagróczky Gyula kir. tanfelügyelőtől, mint ki az intézet alapítása és felépítése körül hervadhatatlan érdemeket szerzett meleg hangon bucsúzik az

igazgató. — A tanévet az 1—4-től tartott beiratások s az 5-én lefolyt «Veni Sante» után szeptember 6-án kezdték meg a rendes tanítást. A tanári testület 24 tagból állott, köztük a következő tanítónők: Kolacskovszky Elza igazgatónő, Bock Gizella, Heger Luiza, Koncz Erzsébet, Kováts Stefánia, Kubacska Emma, Máhr Adél, Marlin Molly, Radvány Anna, Ratkovszky Margit, Rokszer Ilka, Schwarz Irén, Zagróczky Jolán, Zellán Rózsa. Sajnálattal emlékszik meg a jelentés Laub Sándor segédtanfelügyelő és intézeti óraadó tanár eltávozásáról, s hálával említi fel, hogy fáradságot nem ismerve, hozta létre az intézet kertjét, úgyszólván minden költség nélkül saját munkája és utánjárása folytán. A testület egy nagyszabású történelmi kirándulásra vezette 4—6. osztályos növendékeit N.-Sáros várába. Hálával emlékszik meg a jelentés Bánó József és Meliorisz Kálmán urakról, kik a 60 tagból álló társaságot megvendégelték, kocsikkal ellátták stb. Helyi kirándulást többször tettek a növendékek. Iskolai ünnepet kettőt tartottak november 19-ikén és junius 8-án. Az egészségi állapot elég kedvező volt, mit a pompás új épületnek tud be a jelentés; 37 növendék egyetlen órát sem mulasztott. *A növendékek létszáma volt* a 10 osztályban (a négy alsó párhuzamosban volt összesen 314) és pedig (31 + 34) + (40 + 40) + (36 + 35) + (30 + 22) + 27 + 19. Vallás szerint róm. kath. 125; gör. kath. 7; ág. ev. 28; ev. ref. 22: izraelita 132. Nemzetiség szerint magyar 311; román 3. A növendékek az iskolai könyvtárt szorgalmasan használták; e czélra évenként 100 frtot költhet az intézet. Közölve van az eltanított tanítási anyag, a használt könyvek jegyzéke. Az intézettel kapcsolatos kereskedelmi iskolába 32 növendék járt.

*

7. A lőcsei magy. kir. állami elsőrendű felsőbb leányiskola 17-ik értesítője. Közli Klimkó Mihály igazgató.

A tanítás szeptember 6-ikától junius 16-ikáig megszakítás nélkül folyt. A testület mint mindig, ez évben is nagy gondot fordított a növendékek vallásos és hazafias nevelésére. Ez okból oda hatott, hogy a növendékek az isteni tiszteletben rendesen részt vegyenek s vallásos gyakorlataikat híven és ájtatosan elvégezzék. A hazafias érzések ápolására szolgáltak a különböző hazafias ünnepek. Megünnepelték király Ő Felsége nevenapját a tíz szobor adományozását okt. 30-ikán, (ez ünnep részletes leirását adja az értesítő), királyné ő felsége nevenapját, április 30-ikán a 48-iki törvények szentesítését (május 1-jén Torkos L. «Nagy Idők» czímű költeményét másodszor is előadták). A «Nagy Idők» előadása 78 frt 75 krt jövedelmezett, melyet «kirándulási alap» czímen tőkésítettek. Tettek két nagyobb kirándulást is; okt. 2-ikán Branyiszkóra részben a szép kilátás és a hegyláncz tanulságos megszemlélése czéljából, részben a honvédemlék megtekintése és megkoszorúzása végett. Junius 17- és 18-ikán a Tátrába tettek kirándulást, megtekintették Tátra-Lomniczot, a Tarpatak vízeséseit stb. A kirándulást a közönség szives pártfogása tette sikeresebbé. Az egészségügy általában elég jó volt, de a kisebb mulasztások folytán az óramulasztás mégis elég nagy számot mutat. A tanári testület 15 tagból állott, köztük a következő nőkkel: Özv. Eördöghné Holczinger A., Hermann Teréz, Klimkóné Kozmund Vilma, Moldován Anna, Saláry Irma internatusi igazgatónő,

Valkovszky Viktorin, Volkó Ludmilla. A növendékek létszáma 30+21+23+21+10+13=119 volt. Vallás szerint: *róm. kath.* 41; *ág. ev.* 38; *ev. ref.* 14; *izraelita* 26. *Magyar* 107; *német* 10; *tót* 1; *szerb* 1. Az internatusban lakott 26. Az internatusi díj 250, a zongoratanítás díja 50 frt.

*

8. Értesítő a kolozsvári állami felsőbb leányiskola 1897—98. iskolai évről, kiadja az igazgatóság.

A tanév rendes időben kezdődött, zavartalanul és nagy buzgalommal folyt egész éven át. Szuppán Vilmos február hó folyamán négy napon át hallgatta az előadásokat s általában igen meg volt elégedve a növendékek haladásával. A növendékek közül 17 az igazgatónő, De Gerando Antonina szivességéből latinul is tanul, az igazgatónő ugyanis heti óraszámán felül heti négy órán át tanítja őket két csoportra osztva latin nyelvre. Iskolai és hazafias ünnepeket is rendeztek, melyek mind igen jó hatással voltak a növendékek érzületére. Az intézet szűk helyiségei helyett talán a jövő évben építenek megfelelő épületet. *A tanári testület* a hitoktatókkal 22 tagból állott, köztük a következő nők: De Gerando Antonina igazgató, Biela Mária, Binder Laura, Békesy Lila, Butyka Vilma, Keul Sarolta, Kiss Sarolta, Jurácsy Berta, Lindner Auguszta. *A növendékek létszáma* volt 43+38+(25+24)+(30+34)+25+22=241. *Anyanyelvre*: magyar 215; német 14; román 12. *Vallás szerint* róm. kath. 108; ág. ev. 26; ev. ref. 47; unit. 15; gör. kath. 11; görög kel. 1; izraelita 33. Az intézettel kereskedelmi tanfolyam állott kapcsolatban, melynek 26 növendéke volt. A testület 12 rendes havi, egy rendkivüli és három módszertani ülést tartott. Haladás és szorgalom igen dicséretre méltó volt; a növendékek önképzőkört is alakítottak s abban sok buzgósággal gyakorolták képességeiket. Internátusa az intézetnek nem volt. A növendékek két nagyobb kirándulásban vettek részt.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

«**Erzsébet-alapítvány**» Magyarország védasszonya még ravatalon feküdt, midőn a magyar nők elhatározták, hogy a megdicsőült jóságos királyné emlékét az ő szelleméhez méltón — egyesült erővel — megörökítik. Szeptember 13-án, az országos *Nőképző-Egyesület* gyászülésén merült fel először az ide vonatkozó indítvány, melyet az egyesület választmánya azonnal magáévá tett s szeptember 15-ikére tanácskozásra hívta össze ez ügyben az összes fővárosi nőegyesületek elnökeit. A szeptember 15-iki gyűlésen a Nőképző-Egyesület elnöke, gr. Teleki Sándorné azt az indítványt terjesztette elő, hogy a magyar nők gyűjtsenek egy nagyobb alapítványi összeget, melynek egy részét juttassák a Budapesten felállítandó nagy emlékszoborra, egy részéből tegyenek Erzsébet királyné sírjára művészi kivitelű érczkoszorút és a legtekintélyesebb részt örök alapítványul tegyék le Erzsébet királyné emlékére valamely emberbaráti czélra. Az indítványt a gyászoló nők gyülekezete teljességében magáévá tette s azonnal megalakította gr. Teleki Sándorné elnöklete alatt az az «előkészítő-bizottságot», melynek feladatává tette az összes magyarországi nőegyesületek csatlakozásra hívását és egy országos gyűjtő-bizottság szervezését. Az előkészítő-bizottság lázas sietséggel kezdett munkájához s már szeptember 21-ikére egybehívott az országos gyűjtőbizottság szervezése czéljából az összes magyarországi nőegyesületeket s általában Magyarország gyászba borult leányait. — A nagygyűlést a székesfőváros nagy tanácstermében tartották meg; a gyűlésre, melyen gr. Teleki Sándorné elnökölt, mintegy 300 nőegylet küldötte el képviselőit, s a legtöbb levélben vagy táviratban jelentette, hogy a mozgalomban résztvesz s a munkából részt kér. A nagygyűlés előtt Jókai Mór emlékezett meg szívhez szóló szavakkal a királyné haláláról, ecsetelte a nagygyűlés és az «Erzsébet-alapítvány» czélját. Majd az elnöknő tette meg az alapítvány létesítésének elhatározására felhívó indítványát. Az indítványt a nagygyűlés magáévá tette s a gyűjtést eszközlő országos nagybizottságot nyomban megalakította s az ügyek vezetésére egy központi végrehajtó bizottság szervezett. — Az «Erzsébet-alapítvány» központi végrehajtó-bizottságot azonnal megkezdte tevékenységét s a gyűjtés foganatosítására szeptember 28-án tartott ülésében elhatározta, hogy a fővárosban és ország nagyobb városaiban a háztulajdonosokhoz teszi át gyűjtőíveit s ezek által a lakók között krajczáros gyűjtést indít meg. Ezenkívül a lapok utján is adakozásra szólítja fel a közönséget. Mi is tisztelettel kérjük olvasóinkat, áldozzanak tehetségükhöz mérten az «Erzsébet alapítvány» megteremtésére s hassanak

oda, hogy az iskolákban a királyné szobrára eszközölt gyűjtések az alapítványt létesítő országos bizottsághoz tétessenek át, mely a szobor feleslegéből, később meghatározandó czélra, jótékony alapítvány létesít. Az alapítvány ügyeit vezető bizottság a legkisebb adományt is hirlapilag nyugtázza. Az adományokat a pesti hazai első takarékpénztár czímére kérjük küldeni.

*

A kőbányai polg. leányiskola gyásza. Erzsébet királyné halála alkalmával fővárosszerte és országszerte megható gyászünnepeket tartottak. Sajnos, hozzánk csak kevés tudósítás érkezett be a tartott gyászünnepekről, holott örömmel közöltük volna a beküldött tudósításokat. A X. ker. közs. polg. leányiskola f. év szept. 22-ikén tartotta ünnepét, a nagy halott, Erzsébet királyasszony emlékére. Ez ünnepről a következő tudósítást vettük: «Az iskola növendékei — külsőleg is a gyász szineiben — a tanítótestülettel egyetemben, felekezeteik szerint templomba vonultak. Az istentisztelet befejezése után a növendékek a tornateremben gyültek össze, melynek feketével bevont főfalát a királyné arczképe s a gyászszal borított országos czímer diszítette.

Válya Miklós igazgató rövid, mély fájdalomtól áthatott megnyitója után a növendékek Komáry Erzsébet tanítónő vezetése alatt elénekelték Kloss gyászénekét. Majd a növendékek egyike Makai Emil: «Glóriás asszonyunk» czímű költeményét szavalta nagy hatással, mire Gerzsó Rózsa tanítónő emlékbeszédet tartott; utána egy másik növendék Sebestyén Károly «A nagy sírra» czímű költeményét szavalta. A Hymnus együttes éneklése s az igazgató zárószavai után az ünnep véget ért. Gerzsó Rózsa emlékbeszéde következőképen hangzott:

«Az egész magyarság széles e hazában gyászba borult ama fekete szombat óta, hogy megszünt dobogni a legnemesebb szív. A hir, mely tudtul adta, velőkig hatott éles fájdalmával. Erzsébet királyné meghalt! Szivünk megrendült a csapás alatt, mert árvaságra jutottunk, midőn lehunyta bánatos szemét.

Könyezve fordulunk szent ravatala felé, melyre egy elátkozott kéz vonta a szemfedőt. Nincsen szavunk, mely méltón fejezné ki a gyászt, midőn a részvét és szomoruság olyan mértékben nyilatkozott meg mi nálunk, mely ép oly páratlan, mint maga az elvakult merénylet, mely porba tiport egy hótiszta liliomot. — És nincsen szavunk, mely érdeme szerint sujtaná a hanyatló század legundokabb gaztettét! Mindnyájunk felháborodása, mélységes utálat, boszuvágy tehetetlenül áll vele szemben! Vérszomjas állat nem lehet kegyetlenebb, mint az a söpredék ember, ki kést mert fogni rá! Micsoda vad indulata egy alacsony lelkületnek kell ahhoz, hogy megöljön egy nőt, egy beteg nőt, ki nem volt egyéb már, csak egy megtört szivű, tépedt lelkű anya?!

A történet legégbekiáltóbb igazságtalansága ez! Nem csoda, hogy a katasztrófa, mely e fáradt életet befejezte, megrendítette az egész világot. A közrészvét, idegen népek fájdalmas megilletődése mind azt hirdeti, hogy vele az emberiség példányképe, a természet remeke, történelmünk tündöklő alakja, a legeszményibb nő pusztult el.

Leroskadunk ez általános elismerés és részvét alatt, mert mi vesztettünk legtöbbet az ő gyászos halálával. Hisz azóta, hogy közénk lé-

pett, a gondviselés az ő tündérujjai köré fonta nemzetünk sorsának szakadó szálait.

Idegenből jutott ide hozzánk. Ragyogó fiatalságban lépett a Habsburgok trónjára, s míg birodalma népei nem tudnak betelni vakító szépségével, a magyar már megérzi azt is, hogy még e tökéletes szépséget is felülmulja lelke nemessége, szíve jósága.

Rossz csillagok jártak akkor a magyarra; a nemzet megcsalatva, eltiporva beletemetkezett nagy multja emlékeibe s kiszült a lassú halálra. S ebben a fásultságban igazán megváltás volt a jobb napoknak már csak reménye is, s a fejedelemasszony olyan jól értett ahhoz, hogyan kötözgesse a nemzet sebeit s lobbantsa lángra kialvó életerejét. Szelid tekintete egyszeriben meglátta, hogy kifosztott, megalázott, szerencsétlen nemzetünk szenved ártatlanul, sorvad a megsemmisülés felé. S hivatásul tűzte maga elé, hogy az elnyomott nemzetet felszabadítsa. Volt bátorsága, volt szíve, hogy pártunkat fogja és szembeszálljon környezete rosszakaratu előítéleteivel, — kinyujtottta felénk kezét s a fejedelemével egybefonva azt, létrejön a kibékülés király és nemzet között.

S lett a mi boldogságunk azontúl az ő boldogsága is és így lettek — fájdalom! — az ő veszteségei a mienk is.

Az élet nemzetek sorsa fölé helyezte, s ő fenkölten fogta föl hivatását: anyja lett népeinek. Szive jósága kiapadhatatlan volt s fejedelmi bőkezűséggel osztotta kincseit, hogy segítsen a nyomorultakon, gyámolítsa a sinylődőket. Puha keze simítása betegeket gyógyított, lelke fénye örömöt derített s lába nyomán áldás fakadt mindenütt.

S az áldás valóban csak nyomában járt, vele együtt sohasem. Míg lankadatlanul munkált a mások örömén, tőle egyre szedte az áldozatokat az élet. Úgy kellett tapasztalnia, hogy a királyi korona keresztje a legnehezebb ezen a világon. Osztályrészül jutott számára a mélyen érző szivek sorsa: csalódás, szenvedés Földig sujtó csapásoktól nem kimélte meg az élet, mely a koronával fényt, dicsőséget adott ugyan, de alatta töviskoszorut rejtegetett. Királyi palástját mind jobban bevonta a gyász, végtére nem volt azon más szín már, csak fekete, s a mi bíbor még megmaradt, az már csak vér és vér . . .

Erőszakos halál fosztotta meg egyetlen fiától, szíve büszkeségétől, a nemzet reményétől. A fájdalom halálra sebezte szívét, de a királynőnek helyt kellett állnia, mialatt az anya szíve cseppenként vérzett. Kerülte azontúl az embereket, de ha elmaradhatatlan kötelesség úgy rendelte, hogy megjelenjék népei előtt, a régi emlékek mosolyát erőltette ajakára s úgy járt-kelt közöttünk, hogy rászolgált a névre: «a mosolygó fájdalom».

A családi élet enyhe békéjét, pihentető menedékét nem találta meg sehol s nem vágyott már másra, csak nyugalomra. Tépett lelke vigasztalanul bolyongott világszerte, és nem találta meg, a mit keresett. Ember-nem-lakta sziget, erdőmagány, hol a délvidék hervadhatatlan pompájával versenyezve állítja össze művészetek pazar szépségeit, — lesz pihenője zaklatott szívének. Majd bejárja a tengereket, mert viharzúgás s az oczeán tombolása rokon az ő lelkével is.

Így szenvedett ártatlanul és türt némán megadón. Nem zugolódott, nem vádaskodott az ég ellen, csak belefáradva az életbe, készen

állott a halálra, nem félt tőle, várta ugyan, de nem kereste. Oh, hogy ennek ilyen ocsmány alakban kellett feléje törnie! Egy nemtelen, egy elállatiasodott ember ádáz kését szívébe mártja s vérét ontja annak, kinek lelke nyugalmáért minden magyarja odaadta volna saját vérét!

Idegenben halt meg, s nekünk idegen a föld is, a hova temették. Népei egyike szent ereklye gyanánt mondhatja kincsének balzsamos tetemét, — nekünk a lelke jutott; s míg a bécsi kriptát belepi az enyészet pora, a mi sziveinkben a feltámadás vár reá!

Immár a történelemé! Az idők szárnyalása nem söpri el érdemeit, neve aranykőbe vésve ragyog Magyarország nagy asszonyaié között s üdvözült alakját legendák fonják be és megtermik egy második magyarországi szent Erzsébet költészetét.

Mert a leszel már te nekünk ezután, koronás mártir, Erzsébet királyasszonyunk! Leborulunk szent sírodon, melynek ajtaja bezárult mögötted és mi magunkra maradtunk. Imádatos rajongással fordulunk feléd, eljutottál végre a régen keresett pihenéshez. Az Úr trónjának legfényesebb sugara omlik már te rád s angyalok kara szent zsolozsma magasztaló hangjainál az örök élet koronáját teszi a te fehér homlokodra, bánatos szép királynénk, Erzsébet, te jóságos, te tiszta, te sokat szenvedő!»

*

A budapesti állami felsőbb leányiskolában a folyó iskolaévben a gimnáziumi irányu V. osztályon kívül megnyilt a VI. osztály. Az V. osztályba 40 rendes, 1 rendkívüli növendék vétetett fel. Ezek közül tanul latin nyelvet 24, francziát 16; kath. vallású 12, ev. ref. 2, izraelita 27; a franczia nyelvben jártas 26, csak keveset vagy nem tud francziául 25; az iskola megelőző osztályából jött 13, más felsőbb leányiskola IV. osztályból 2, polgári leányiskola IV. osztályából 26. Utóbbiak 9 különböző iskolából jöttek. — A VI. osztályba felvétetett 31 rendes, 4 rendkívüli növendék. Ezek közül tanul latin nyelvet 22, franczia nyelvet 10; róm. kath. 10, ág. hitv. ev. 2, izraelita 23. Valamennyien az iskola megelőző osztályából léptek fel. — Az V. osztály tantervét a mult évben közöltük. A VI. osztály tárgyai: Vallástan (2 óra), magyar nyelv (4 óra, a poetika befejezése, irodalom áttekintése), német nyelv (2 óra), latin nyelv (6 óra) vagy franczia nyelv (3 óra), történelem (3 óra), mathematika (3 óra, algebra folytatása a másodfokú egyenletekig, planimetria befejezése), növénytan (3 óra), psychologia alkalmazva a nevelésre (3 óra), szabadkézi rajz (2 óra), testgyakorlat (1 óra). A latin nyelvet nem tanulók tanulhatnak kézi munkát (2 óra) és éneket (2 óra). A latin nyelvet az V. osztályban *Kempf József* VII. kerületi, a VI. osztályban *Schambach Gyula* II. kerületi főgimnáziumi tanár tanítja, a többi tárgyat az iskola rendes oktatói.

*

Felsőbb leányiskolák az 1900-ik évi párisi nemzetközi kiállításon. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a párisi kiállítás magyar kormánybiztosa javaslatára elfogadta a felsőbb leányiskolák kiállítására nézve *Szuppán Vilmos* miniszteri biztos által kidolgozott terve-

zetet. E szerint a rendelkezésre álló szük helyhez mérten a következő tárgyak állíttatnak ki: A felsőbb leányiskolai oktatásügy főbb adatait ábrázoló táblázat; a beszterczebányai, fiumei, kassai, kolozsvári, soproni és szegedi állami és a temesvári róm. kath. felsőbb leányiskolák épületét ábrázoló aquarellképek; belső helyiségek és felszerelések fényképei; a budapesti áll. felsőbb leányiskola minden osztályából egy-egy kiváló s egy-egy közepes tanuló irásbeli dolgozatai; a budapesti és soproni áll. felsőbb leányiskola rajztanítási tanmenete; az előbbeni és a temesvári áll. felsőbb leányiskola kézimunka tanmenete; Bründl Ödön soproni áll. felsőbb leányiskolai rajztanár fali rajzmintái (magyar motivumokból készült diszítmények, tekintettel a női kézimunkatanításra); a budapesti áll. felsőbb leányiskola növedékein 1890/1 óta végzett testmagasság-, testsúly- és tüdőképességi mérések eredményeit feltüntető táblázatok. A felsőbb leányiskolák kiállítása a középiskolák csoportjában kap helyet; a végrehajtással a miniszter *Szuppán Vilmos* miniszteri biztost bízta meg.

*

A székesfőváros felsőbb és polgári leányiskolái. A tömeges beiratások folytán a székesfőváros tanácsa a következő új osztályok megnyitását engedélyezte: Az I. ker. polgári leányiskolánál egy IV. *b*; a VI. ker. polgári leányiskolánál egy I. *e* és egy II. *d*; a VIII. ker. Prater-u. polgári leányiskolánál egy II. *d*; a VIII. ker. Csokonai-u. polgári leányiskolánál egy I. *c* és egy IV. *b* osztályt. Ezek szerint a polgári leányiskoláknál az osztályok száma 85-ről 91-re emelkedett.

Ez új osztályok megnyitása folytán szükségessé vált új tanszékeket részint óradíjasokkal, részint az elemi iskolától szolgálattételre áthelyezett, kellő képesítésű tanítónőkkel töltötte be. A felső leány, női ipar és polgári iskoláknál a következő óradíjasok nyertek alkalmazást: Glücklich Vilma, Szalkay Elvira, Tiszay Elza, Leidenforszt Janka, Bantanek Károlyné, Kovács Józsa, Szabó Gizella, Kiss Lászlóné, Kaiser Gizella, Kovács Imréné, Sréter Berta, Teller Coelestin, Mendlik Lujza, Lencs Anna, Táborszky Andrea, Soós Elvira és Eisert Margit. — Elemi iskolából szolgálattételre a következők helyeztettek át: Patterson Sarolta, Spillenberg Mária, Kempelen Gyuláné, Dallos Istvánné, Greszler Etel, Greszler Hermin, Markup Paula, Jász Margit, Komáry Erzsébet, Ábrahám Gyuláné, Brenner Arminné és Lengyel Ilona.

*

A Mária Dorothea Egyesület budapesti tanítónői szakosztálya okt. 1-én tartotta rendes havi ülését. Az ülésen az elnök megemlékezett Erzsébet királyné haláláról, kiről Győry Ilona gyönyörű emlékbeszédet tartott. Tordai Grail Erzsi, Sebestyén Károlynak «A nagy sirra» című költeményét szavalta el; Komáry Erzsi indítványt tett a M. D. E otthonában létesítendő *Erzsébet* alapítvány tárgyában, melyet a jelenlevők köszönettel emeltek határozattá, végre Személy Kálmánné olvasta fel érdekes dolgozatát «Az idegességről».

IRODALOM.

A MAGYARORSZÁGI NÉPOKTATÁSÜGY, KERESKEDELMI ÉS IPARI SZAKOKTATÁS SZERVEZETE ÉS KÖZIGAZGATÁSA. Szerkesztették *Lévai Ferencz*, dr. *Morlin Emil*, *Szuppán Vilmos*. Ára az I. és II. kötetnek együtt 13 frt. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés Budapesten.

Egy épen olyan hasznos és nélkülözhetetlen, mint czélszerűen és lelkiismeretesen szerkesztett könyvóriás hagyta el nem rég a sajtót. A II-ik kötete ez a fentebbi czím alatt megjelent nagy munkának s magában is 1013 nagy negyedrét oldalt számlál. E második kötet szerkesztésében az időközben jobblétre szenderült Lévai Ferencz már nem vett részt s így annak fáradságos egybeállítása teljesen dr. Morlin Emil és Szuppán Vilmos érdeme, kik ritka lelkiismeretességgel válogatták ki az óriási anyaghalmazból azt, a mi leginkább szükséges, sőt nélkülözhetetlen. Ez a második kötet a tanító-képzés, felsőbb leányiskolák és a szakoktatás ügyét öleli fel, magában foglalja az állami tisztviselői, valamint a tanítói nyugdíjtörvényeket és ezekre vonatkozó rendeleteket, a szolgálati szabályokat, továbbá a gyűjtemény első kötetében felvett anyagot érdeklőleg annak megjelenése óta kiadott rendeleteket, szabályzatokat és végül el van látva mind a két kötetre vonatkozó kimerítő betűsoros tárgymutatóval.

Mily nagyfontosságú egy ilyen gyüjtemény, azt mi szakemberek is csak akkor látjuk be, ha át tudjuk tekinteni azt a 30 esztendőt, mely a közoktatási törvény megjelenése óta eltelt, s magunk elé tudjuk képzelni a rohamos fejlődés következtében keletkezett rendeletek, szabályok és szervezetek sokféleségét, a sok pótló, javító és ujjáteremtő intézkedést. A tájékozódást e roppant anyaghalmazban rendkívül megnehezítette az a körülmény, hogy a rendeletek összegyüjtve eddig nem voltak. Csak a ki huzamosabb és folytonosan tanügyi munkával foglalkozott, tudott a rendeletek tömegében eligazodni, s az sem tudta mindig, hogy az egyes konkrét esetekben, mely rendeletek az irányadók. Ez a gyüjtemény biztos kalauz minden kétes esetben, mert a meglevő intézkedéseket könnyen áttekinthető rendszerben tartalmazza és minden felmerülhető kérdésben alapos tájékozást nyujt.

A tanügyi igazgatás gyors és egyöntetü menete megkivánja, hogy e művet a tanügyi hatóságok, intézetek vezetői és alkalmazottai mind megszerezzék. Azért a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898. évi 57,109 sz. a. kelt, valamennyi tanfelügyelőséghez intézett rendeletében e művet az illetékes hatóságoknak és intézeteknek beszerzésre ajánlja. Nem is volna szabad e nagyfontosságú munkának egyetlen tanítótestület könyvtárából sem hiányzani, sőt tekintve, hogy a tanítással foglalkozók egyéni érdekeinek megóvása is mily nagy mértékben függ a törvények és rendeletek ismeretétől és helyes értelmezésétől: e munka megszerzését minden tanítónak és tanítónőnek melegen ajánlhatjuk. *S. J.*